

A NORMAVILÁGOSSÁGGAL ÖSSZEFÜGGŐ PROBLÉMÁK ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI KEZELÉSE

MANHERTZ TAMÁS ISTVÁN*

* Bíró, Fővárosi Törvényszék; egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék. E-mail: manhertz.tamas.istvan@uni-nke.hu

Absztrakt

A normavilágosság eredetének, szakirodalmi megjelenésének, valamint a magyar tételes jogi szabályozás fejlődésének bemutatását követően jelen tanulmány azt elemzi, milyen színvonalúakat dolgozott ki és alkalmazott határozataiban az Alkotmánybíróság. Az Alkotmánybíróság gyakorlata két nagyobb szerkezeti egységre került megbontásra: az Alkotmány hatálya alatt meghozott döntések legfontosabb megállapításai összefoglalva szerepelnek a tanulmányban, tekintettel arra, hogy az évek során kikövezett alkotmánybírósági joggyakorlat rendkívül következetesnek bizonyult a normavilágosság megítélése kapcsán; míg az Alaptörvény hatályba lépését követő időszak tekintetében a vizsgálat szférája a normavilágosság követelményével összefüggésben az ellentmondásos szabályozás problémájára, a normavilágosság elvének alapvető jogokkal való viszonyára, valamint az egyes különálló jogágak elhatárolásával kapcsolatos normavilágossági kritériumokat érintő döntésekre terjedt ki. A tanulmány befejező része pedig az elemzett döntések tükrében levont következtetéseket tartalmazza.

Kulcsszavak

jogalkotás, normavilágosság, ellentmondásos szabályozás, jogági elhatárolás, alkotmánybírósági gyakorlat

Abstract

Present study analyses the criteria developed and applied by the Constitutional Court in its decisions after presenting the origins of the norm clarity, its appearance in the literature and the development of the Hungarian substantive law. The practice of the Constitutional Court is divided into two major structural parts: the most important findings of the decisions rendered under the Constitution are summarized in the study, having regard to the fact that the jurisprudence of the Constitutional Court has proved to be extremely consistent over the years in its assessment of the norm clarity; regarding to the decisions adjudicated under the effect of the Fundamental Law, the sphere of analysis covers the problem of contradictory regulation, the relationship of the principle of norm clarity with fundamental rights, and the decisions concerning the criteria of norm clarity in connection with the delimitation of certain separate branches of law. The concluding part of the study presents the conclusions drawn in the light of the decisions analyzed.

Keywords

legislation, norm clarity, regulatory conflict, legal delimitation, practice of the Constitutional Court

1. Bevezetés

Ahhoz, hogy a normák magatartásirányító funkciójukat megfelelően tudják ellátni, fontos, hogy azok tartalma kellőképpen világosan legyen megfogalmazva, hogy ezáltal a jogkövető polgárok különösebb nehézség nélkül a jogalkotó szándéka szerinti értelmet tulajdonítsák neki. Ennek érvényre juttatásában pedig az egyes alkotmánybíróságoknak – így a magyar Alkotmánybíróságnak is – kiemelt jelentősége van. E tanulmány az Alkotmánybíróság normavilágossággal összefüggő gyakorlatát kívánja elemezni oly módon, hogy előbb az Alkotmánybíróság Alkotmány hatálya alatt keletkezett döntéseit, az abban foglalt megállapításokat, következtetéseket foglalja össze röviden. Ezt követően – az elemzés gerinceként funkcionálva – a testületnek a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) és Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) hatálya alatti gyakorlata kerül feltárásra. Ennek során a vizsgálódásom fókuszát különösen arra kívánom helyezni, hogy az Alkotmánybíróság milyen esetekben, mekkora arányban találta megalapozottnak a normavilágosság sérelmére történő hivatkozást, ezen belül kiemelten vizsgálva az ellentmondásosság esetkörét. Tekintettel továbbá arra, hogy az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) szabályozása révén az alkotmányjogi panasz vált az Alkotmánybíróság jellegadó hatáskörévé, a normavilágosság alapjogi vonatkozásainak elemzése sem kerülhető meg. Mindezeket meghaladóan pedig a jogági elhatárolásokkal kapcsolatos összefüggéseire is hangsúlyt kívánok fektetni. Mindenekelőtt azonban azt kívánom röviden bemutatni, hogy a normavilágosság követelménye az általunk ismert fogalom kialakulásáig milyen tartalmi változásokon, fejlődésen ment keresztül.

2. A normavilágosság fogalmának eredete és fejlődése, a hazai szabályozás alakulása

A magatartási szabályok kodifikálása, a jogszabályok megalkotása során a normavilágosság követelménye – noha nem ilyen egységes, letisztult fogalom használatával, de – az évszázadok során mindvégig meghatározó jelentőségű volt. Már a Codex Iustinianus részét képező 528. február 13. napján írt *Haec quae necessario* című, bevezető rendelet tartalmazta a birodalmi konstitúciók kódexének legfontosabb tulajdonságait, nevezetesen azt, hogy a kódexet röviden, világosan és koherensen, ellentmondásoktól és ismétlődésektől mentesen, tárgyak szerint tagolva és az időrendiséget megtartva kell megszövegezni (Petrétei, 2023, 59. lj.). A középkorban a kodifikáció általános tendenciájaként a meglévő római-germán joganyag világos és érthető módon történő összegyűjtése és összefoglalása volt tapasztalható, az esetlegesen előforduló kétséges vagy ellentmondásos szabályok egyidejű megszüntetése mellett. Ezt a szándékot fejezte ki Magyarországon Werbőczy István is a Tripartitumban.¹ A kora újkor jogirodalmában

¹ Ahogy a Tripartitum fogalmaz: „az országnak összes szokásait, valamint törvényeit és végzeményeit tiszta, világos és mindenki számára könnyen érthető nyelven előadni [...]” (Preambulum); „Innét a törvénynek igazsá-

pedig a törvényesség elvének csírái jelentek meg: annak megfogalmazására került sor, hogy olyan törvények megalkotása szükséges, amelyek igazságosak, a köz javát szolgálják, azok világosak, egyértelműek, a nép számára megismerhetőek, kiszámíthatóan alkalmazhatóak legyenek annak érdekében, hogy ügyvédek, törvénytudósok felfogadására ne kerüljön sor (Rotterdami Erasmus, 1987, 118; Morus, 1943, 148–149).

A XVII. századtól kezdődően – a felvilágosodás eszméje folytán – forradalmi változás következett be a jogi gondolkodásban, amely a XVIII. század végére csúcsosodott ki. Kifejezésre került ugyanis a jogállamiság fogalma (német nyelvterületen Rechtsstaat, angolszász jogterületen pedig rule of law), amely alatt még ebben az időszakban formális jogállamiságot értettek. Ez magában foglalta a jogbiztonságot, és annak legalapvetőbb feltételeit, így többek között a jogszabályok megismerhetőségét, a túlságosan gyors változtatások lehetőség szerinti elkerülését, valamint azt, hogy a normák a címzettek számára egyértelműek, világosak és elmentmondásmentesek legyenek (Fuller, 1995, 114). Ezen feltételek egymás mellett, egymás kölcsönhatásában tudnak megfelelően érvényesülni, amelyek mindegyike – nevezetesen a normák érthetősége, világossága, egyértelmű, szabatos és adekvát volta – modern terminológiát alkalmazva a minőségi jogalkotás meghatározó építőelemei (Drinóczi & Petrétei, 2004, 309–312). A jogalkotó mindezek tükrében érthető, lehetőleg pontosan körülhatárolt tartalommal rendelkező normákat köteles alkotni mindenki számára, amelynek révén a norma címzettjei tisztában lehetnek azzal, hogy milyen jogosultságokkal rendelkeznek, milyen kötelezettségek terhelik őket a jog meghatározott szabályai alapján, továbbá, hogy a jogalkalmazó szervek mely magatartásukat minősítik jogszerűnek (Ficsor & Patyi, 2022, 1312). Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogalkotó szükség esetén ne használhatna határozatlan fogalmakat, ne élhetne megfelelő szintű absztrakcióval, továbbá ne bízhatná egy esetleges jogsértés megtörténtének megállapítását jogalkalmazói mérlegelésre (Tóth, 2019, 197–198).

Tehát nem mindenkinek kell valamennyi jogszabályi rendelkezést megértenie, de a norma által feljogosított vagy kötelezett címzettek, és az azt alkalmazók vonatkozásában teljesülnie kell az egyértelműség és érthetőség követelményének. A törvényhozónak ily módon olyan nyelvezet kiválasztására és alkalmazására kell törekednie a normaszöveg megalkotása során, amely megfelel azok megértési szintjének, akik a szabályozás megértésére kötelesek. A jogszabályok megszövegezése ebből következően nyelvi szempontból gondos tervezést és mérlegelést igényel, mivel a jogalkotó által választott nyelvezetnek – a szavaknak és a szakkifejezéseknek – meghatározó szerepük van a jogalkalmazásban (Petrétei, 2023, [18] bekezdés). A nyelvi rögzítettség folytán a jog objektívvá válik, sajátos formát nyer, ekként létrejön és önállósult formában jelenik meg a jog normastruktúrája (Varga, 1980, 812). A normavilágosság követelményének érvényesülését elősegítheti az értelmező rendelkezések jogszabályba építése, azok viszont nem kötelező kellékei a jogszabályoknak. A jogszabályban meghatározott fogalmaknak összességében oly módon kell általánosnak lenniük, hogy ne váljanak kazuisztikussá, de ne is tegyenek lehetővé túlzottan széleskörű, önkényes jogalkalmazói mérlegelést (Szaniszló, 2017, 426–427).

Ezt meghaladóan azonban figyelemmel kell lenni az egyértelműségre is, ugyanis bárminemű kétértelműség, homályosság, határozatlanság különböző jelentéstartalmakat, ekként értelmezési problémákat generálhat, amelyek szükségszerűen jogbizonytalanságot eredményezhetnek

gosnak, tisztességesnek, mind a természet, mind a hazai szokások szerint lehetségesnek, helyhez és időhöz illőnek, szükségesnek és hasznosnak kell lennie, világosnak is, nehogy olyasmint foglaljon magában, a miből homályossága miatt csűrös-csavarás valami előre nem látott dolgot hozhat ki, vagyis nehogy azt valaki csavarosan magyarázhasssa.” (6. cím 12. §)

(Petrétei, 2023, 176. l.). Egy jogszabály nyelvtani szerkezete ugyanis nem lehet indokolatlanul bonyolult, szellemi nehézséget okozva nemcsak a jogkövető állampolgárok, hanem akár a jogalkalmazó szervek számára is (Szaniszló, 2017, 426). Az eddig ismertetett kritériumok a jogi szabályozás belső szisztematikájához tartoznak, amely alatt a szabályozás koherenciáját, a logikus tartalmi érthetőséget, elrendezettséget kell érteni. A fentiekben kifejtettek alapján megállapítható – ahogyan azt Szladits Károly is megfogalmazta –, hogy a jogbiztonság különösen a törvényhozóval szemben támaszt fokozott követelményeket. Legfőképp olyan jogrendszer kiépítése várható el tőle, amely a jogintézményeket megfelelő részletességgel és szabatos-sággal írja körül (Szladits, 1941, 40).

Annak ellenére, hogy a jogtudomány, a jogirodalom élénken foglalkozott a jogalkotás leg-
alapvetőbb követelményeivel, köztük a normavilágossággal, mégis az állapítható meg – külön-
ösen Magyarország esetében –, hogy a jogalkotás jogosultságával felhatalmazott intézmények
nem igazán foglalkoztak azzal, hogy tételes jogszabályi rendelkezésben írják elő e kritérium
érvényesülését. 1945 előtt ugyanis nem keletkezett olyan jogszabály, amely kifejezetten a jog-
alkotás, vagy a jogszabályszerkesztés szabályozására, különösen a normavilágosság követel-
ményének deklarálására irányult volna. A szocialista korszakban érvényesülő, jogalkotásra
vonatkozó szabályozási rezsimit vizsgálva pedig az állapítható meg, hogy az abban az idő-
szakban született normák főként a jogszabályok kihirdetését, közzétételét és hatálybalépését²
– amely tárgykörök már a középkortól kezdődően is meghatározó jelentőséggel bírtak az or-
szágos jogalkotást tekintve –, azok előkészítésének továbbfejlesztését érintették,³ valamint jogi
iránymutatások⁴ megfogalmazásában öltöttek testet (Koi, 2011; Szilvássy, 2012; Kiss, 1996).

A magyar szabályozást ily módon az jellemezte, hogy a normavilágosság követelménye al-
kotmányi szinten nem volt megtalálható, az 1989. évi XXXI. törvénnyel módosított, a Magyar
Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) ugyanis
erre vonatkozó szabályt nem tartalmazott. Alkotmányi szintű szabályokról azonban nemcsak
az Alkotmány, hanem a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (a továbbiakban: régi Jat.)
rendelkezett, többek között meghatározta a jogszabályok körét, deklarálta továbbá a visszaható
hatályú jogalkotás tilalmának, valamint a kellő felkészülési idő biztosításának követelményét.
Miután a régi Jat. a köztársasági Alkotmány megszületése előtt keletkezett – nem is volt tekint-
hető rendszerváltó jogszabálynak, nem is volt célja egy politikai átalakulás megteremtése –,
így nem lehetett tekintettel a rendszerváltás utáni alkotmányi rendelkezésekre, és főként nem
vehette figyelembe az Alkotmányban megjelenő dogmatikát sem (Csink, 2011, 2–3).

Témánk szempontjából a régi Jat. legfontosabb nívója, hogy a 18. § (2) bekezdése ma-
gában foglalta a normavilágosságra vonatkozó pozitív jogi előírást oly módon, hogy „[a] jog-
szabályokat a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan és közérthetően kell megszö-
vegezni.” Szükséges azonban hozzátenni, hogy még ezt megelőzően, a szocialista korszakban
került elfogadásra a jogalkotásról szóló 7/1980–1985. (IV. 2.) OGY határozat, amely – egyfajta
tervként – a jogalkotás minőségének továbbfejlesztése érdekében azt a célt tűzte ki, hogy: „[a]
jogszabályok szövegezését világosabbá, közérthetőbbé és áttekinthetőbbé kell tenni.”⁵ Mivel
a régi Jat. meglehetősen szűkszavúan határozta meg a normavilágosság fogalmát, és az Alkot-

² 4217/1949. MT rendelet a jogszabályok kihirdetése, hatálybalépése és gyűjteménye tárgyában; 1950. évi 22. tör-
vényerejű rendelet a jogszabályoknak, továbbá az államhatalom és államigazgatás legfelsőbb szervei határozatainak
közzététele tárgyában; 1954. évi 26. törvényerejű rendelet a jogszabályok közzétételéről és hatálybalépéséről.

³ 2030/1964. (XI. 10.) Korm. határozat.

⁴ 1002/1982. (I. 16.) MT határozat.

⁵ A jogalkotásról szóló 7/1980-1985. (IV. 2.) OGY határozat II. rész (7) bekezdés.

mány egyáltalán nem rendelkezett e fogalom tartalmi elemeiről, a működését 1990-ben megkezdő Alkotmánybíróságra hárult annak feladata, hogy a normavilágosság követelményét tartalommal töltsse meg.

3. Az Alkotmánybíróság normavilágosság értelmezését érintő, kezdeti gyakorlata

Az Alkotmánybíróság az 1992. évi határozataiban kezdett el foglalkozni a normavilágosság fogalmával, annak követelményeire vonatkozó formuláival. A testület a szabad értelmezés, az aktivista joggyakorlat révén az Alkotmány 2. §-a szerinti jogállamisági klauzulából rendkívül széleskörű, a legváltozatosabb alkotmányossági természetű követelményeket vezette le. Az Alkotmánybíróság ugyanis a jogállamiság elvének értelmezése során kiemelte, hogy egy jogszabály alkotmányellenessége önmagában az Alkotmányban tételesen deklarált jogállam alapértékének sérelme esetén is megállapítható. A testület így a jogállamiságot a köztársaság alapértékévé nyilvánította (Gárdos-Orosz, 2019, 58). Ezt követően fejlesztette ki a jogállamiság fogalmába tartozó, önálló alkotmányossági mérceként szolgáló elemeket, így a kellő felkészülési idő követelményét, a jog és az intézmények kiszámítható működésének igényét, a hátrányt okozó visszaható hatályú jogalkotás tilalmát, valamint a – tanulmány vizsgálódási középpontjába tartozó – normavilágosság követelményét (Györfi et al., 2009, 163–192; Lenkovics, 2015, 79; Stumpf, 2022, 31). Megfigyelhető tehát, hogy az Alkotmánybíróság a jogállamiságból előbb kiemelte a jogbiztonságot, majd azt a legkülönfélébb jogalkotással, jogalkalmazással összefüggő alkotmányos követelmények forrásává emelte. Ily módon a jogbiztonság játszotta azt a kulcsszerepet, amelynek segítségével az Alkotmánybíróság lefektethette a legalapvetőbb dogmatikai tételeket (Varga, 2020, 392). E gyakorlatnak köszönhetően részesül alkotmányjogi védelemben a normavilágosság követelménye.

3.1. Az Alkotmánybíróság által lefektetett alapok

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 2. §-ában deklarált jogállamiság alkotmányos alapelvéből származó jogbiztonságból vezette le a normavilágosságot mint alkotmányos követelményt annak megállapításával, hogy: „[a] jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.”⁶ Már az Alkotmánybíróság ezen határozata is azt jelzi, hogy a normavilágosság körében a jogbiztonság szempontjait a régi Jat. 18. § (2) bekezdése szerinti meghatározásánál erőteljesebben érvényesítette. A testület értelmezése folytán a jogbiztonság tehát megköveteli az államtól annak biztosítását, hogy a jog egésze és annak egyes részterületei egyaránt megfeleljenek ezen alkotmányos alapelvnek. Az Alkotmánybíróság ezen megállapítása szerint a jogállamiság elvéből származtatott jogbiztonságból eredő alapvető követelmény, hogy a közhatalommal rendelkező szervek a jog által meghatározott működési rendben, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon, szabályozott korlátok között fejtsék ki tevékenységüket. A jogbiztonság ekként nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, hanem az egyes jogintézmények működésének kiszámítható voltát is (Kurunczi, 2012, 23).

⁶ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH, 1992, 59, 65.

Pontosan ez utóbbi kritériummal egészítette ki az Alkotmánybíróság a 9/1992. (I. 30.) AB határozatában foglaltakat, nevezetesen annak kiemelésével, hogy mindazokat, akiket a jogszabály érint, a világos és egyértelmű megszövegezés révén tisztában lehessenek jogi helyzetükkel, döntésüket és magatartásukat ahhoz igazíthassák, és megfelelően számolhassanak a jogkövetkezményekkel, ideértve azt is, hogy a jogszabály szerint eljáró más jogalanyok és állami szervek magatartását is ki lehessen számítani.⁷ Ennek az ügynek az volt az újdonsága, hogy a jogbiztonságra alapozva első alkalommal deklarálta a „norma határozottságának” alkotmányos követelményét; korábban ugyanis azt a felfogást követte a testület, hogy a stílusból és szerkesztésből adódó értelmezési nehézségek inkább technikai, mintsem alkotmányossági kérdések,⁸ így módon egy technikailag hibás jogszabály még alkotmányos lehet (Sólyom, 2001, 82).

A megállapított formulákat a testület következetesen használta, azonban azok a dolog természeténél fogva különösebb pontosítással nem tudtak szolgálni (Sólyom, 2001, 710). A jogbiztonság általános elemének tekinthető így módon többek között a társadalmi viszonyok jogi szabályozottsága, a jogi szabályozás egyértelműsége, a jogszabályok tényleges alkalmazhatósága, az indokolatlan változtatások elkerülése, valamint a jogalkalmazás egységessége és kiszámíthatósága (Kocsis, 2005, 50). Az Alkotmánybíróság még ugyanebben az évben kifejezetten is, alkotmányos követelményként deklarálta a normavilágosságot, amelynek fogalmi elemeit is megjelölte: egy jogszabály szövegének „értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat” kell magán hordoznia.⁹

Szükséges mindezekhez hozzátenni, hogy az Alkotmánybíróság már a kezdeti, fentieket megelőző gyakorlatában arra helyezkedett, hogy önmagában a régi Jat. egyes rendelkezésének figyelmen kívül hagyása nem vezet az elfogadott törvény vagy egyéb jogszabály alkotmányellenességének megállapításához, csak és kizárólag abban az esetben, ha egyben az Alkotmány valamely rendelkezésébe ütközik, tekintettel arra, hogy az Alkotmány 7. § (2) bekezdése nem emelte alkotmányos rangra a régi Jat.-ban foglalt, egyes normatív tartalmú szabályokat.¹⁰ Ennélfogva az Alkotmánybíróság a normavilágosság elvének érvényesülését nem az adott időpillanatban hatályos jogalkotási törvény alapján ítélte meg, hanem az Alkotmányban foglalt jogállamiságból eredő, jogbiztonság részét képező alkotmányos alapelveként (Vladár, 2023, 21). Volt azonban a magyar alkotmánytörténetben egy rövid, alig több, mint fél éves időszak 1989. október 23. és 1990. június 24. napja között, amely nem hozható összefüggésbe az előbbi állítással. Ez ugyanis a – jogforrási hierarchiában a törvények felett állt – alkotmányerejű törvények időszaka volt, amely alatt a régi Jat. is alkotmányerejű törvénynek minősült az Alkotmány 7. § (2) bekezdése értelmében, így annak megsértése a vizsgálat tárgyát képező jogszabály alkotmányellenességének megállapítását eredményezte.¹¹

3.2. Az alkotmánybírósági vizsgálat mércéje

A korábbiakban említett alkotmánybírósági megállapításokat akként is lehet értelmezni, hogy a jogbiztonság sérelme szempontjából a normaszöveg „egyértelműsége” és a jogalkalmazás, az egyes jogintézmények működésének „kiszámíthatósága” volt a testület által megállapított konkrét mérce. Az, hogy az adott jogszabályi rendelkezés megfelelt-e az egyértelműség és a

⁷ 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77, 91-92.

⁸ 167/B/1991/10. AB határozat, ABH 1991, 622, 624.

⁹ 26/1992. (IV. 30.) AB határozat, ABH, 1992, 135, 142.

¹⁰ 496/B/1990. AB határozat, ABH 1991, 493, 496.

¹¹ 17/1990. (VII. 31.) AB határozat, ABH 1990, 173, 177.

kiszámíthatóság követelményének, eseti mérlegelés tárgyát képezte. A testület külön is kiemelte, hogy az Alkotmányban szereplő jogállamiság elvének sérelme önmagában – más alapjog sérelme nélkül is – megalapozza a vizsgálat tárgyát képező jogszabály alkotmányellenességét. A jogállamiságot ugyanis – ahogyan Herbert Küpper megfogalmazta – lényegében nem állapotként, hanem folyamatként lehet leírni, jellemezni, amelynek minden állami döntésben, cselekvésben, mulasztásban folyamatosan érvényesülnie kell (Küpper, 2011, 93). Ebből következően kizárólag olyan normák felelhetnek csak meg a jogbiztonság elvéből fakadó normavilágosság követelményének, amelyek világosan kijelölik az adott jogintézmény célját, alkalmazásának kereteit, szempontjait és rendjét (Kurunczi, 2012, 23).

Sólyom László összefoglaló művében azonban arról adott számot, hogy gyakorlatilag az Alkotmánybíróság diszkrecionális jogkörében döntötte el, hogy egy jogszabályhely milyen fokú homályossága eredményez alkotmányellenességet, valamint azt, hogy milyen esetben oldhatja fel a jogalkalmazó a normában észlelhető bizonytalanságot. A testület gyakorlatából az a következtetés figyelhető meg, hogy törekedett elkerülni a jogszabály értelmezhetetlenségét már-már visszaélészerűen hivatkozó indítványoknak történő helyt adást, kizárólag olyan esetekben megállapítva az alkotmányellenességet, amelyekben a homályosság tisztázása nem a jogalkalmazó feladata. Ily módon az Alkotmánybíróság számos kodifikációs hibára világított rá az egyes jogforrásokban az önkormányzati rendeletről a törvényig terjedően. Az alapító Alkotmánybíróság elnöke különösen a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényben (a továbbiakban: abortusztörvény) fellelhető anomáliákat emelte ki kritikus jelleggel, ugyanis a testületnek kellett feltárnia és feloldania az abortusztörvény súlyos, „megbocsáthatatlan” logikai ellentmondásait (Sólyom, 2001, 710).

3.3. Normavilágosság és az alkotmányos büntetőjog

A normavilágosság ezt meghaladóan még az alkotmányos büntetőjog, a büntető anyagi jogi – főként különös részi – tényállások területén bír fokozott jelentőséggel. Az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban állapította meg a büntető törvényi tényállások normavilágossági kritériumait, amelyeket a későbbi gyakorlatában is következetesen fenntartott. A határozat értelmében az alkotmányos büntetőjog körébe tartozó előírások, gyakorlatilag a büntethetőség alkotmányos határai szoros összefüggést mutatnak az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében normatíván meghatározott jogállamiságból levezetett jogbiztonság követelményével.¹² A büntetőjogi jogkövetkezménnyel fenyegetett törvényi diszpozíciónak emiatt határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Ez a megállapítás a védett jogi tárgyra és az elkövetési magatartásra egyaránt irányadó. A jogszabályhelynek ezt meghaladóan egyértelműen kifejezésre kell juttatnia, hogy az egyén mikor valósít meg büntető törvénybe ütköző magatartást, jogsértést annak megakadályozása érdekében, hogy a jogalkalmazó szubjektíven, önkényesen értelmezze az alkalmazandó normát.¹³ Hozzátette az Alkotmánybíróság, hogy amennyiben egy törvényi

¹² 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 117., 130–131.

¹³ Vö. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167., 176.; 2/1994. (I. 14.) AB határozat, ABH 1994, 41., 55.; 58/1997. (XI. 5.) AB határozat, ABH 1997, 348., 352.; 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106., 110–111.; 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, ABH 2000, 117., 131.; 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2000, 377., 379–380.; 481/B/1999. AB határozat, ABH 2002, 998., 1012.; 435/B/1999. AB határozat, ABH 2001, 1080., 1082.; 167/B/2000. AB határozat, ABH 2002, 1113., 1118.; 1207/B/2004. AB határozat, ABH 2005, 1339., 1341.; 20/2006. (V. 31.) AB határozat, ABH 2006, 315., 327.; 95/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 782., 786.; 704/B/2004. AB határozat, ABH 2008, 2134., 2135–2136.; 764/B/2006. AB határozat, ABH 2008, 2454–2455.;

tényállás túlságosan részletező, túlzottan szűk, túl eseti, az megköti a jogalkalmazót, és megnehezíti azt, hogy a norma megfelelően betölthesse szerepét az életviszonyok szabályozásában. Ha viszont túlságosan elvont, általános, abban az esetben a jogszabályi rendelkezés a jogalkalmazó belátása szerint kiterjeszhető, leszűkíthető, ily módon az szubjektív, önkényes jogalkalmazást eredményezhet, amely a jogbiztonság sérelmét okozza (Manhertz, 2020, 111). Ez utóbbi okfejtést az Alkotmánybíróság nemcsak a büntető anyagi jogi törvényi tényállásokra vonatkoztatta, hanem polgári jogi jogviszonyokra is megfelelően irányadónak tekintette.¹⁴

3.4. Normavilágosság, valamint a jogszabályok megszővegezése és értelmezése

A normavilágosság elvéből számos jogszabályszerkesztési alapszabály vezethető le: a jogszabályokat egyszerűen, a nyelvhelyességi szempontokat is figyelembe véve, az idegen szavak használatának elkerülésével, a szükségtelen utalásokat mellőzve kell megfogalmazni (Cserny et al., 2019, 341). Tekintettel arra, hogy a jogszabályok rögzített nyelvi formában jelennek meg, a nyelvi megszővegezés fogalmai, kifejezései döntő többségében általánosak, az Alkotmánybíróság nem kerülhette meg az egyértelműség ilyen szempontok szerinti vizsgálatát. A testület abból a jogelméleti axiómából indult ki, hogy minden jogi norma értelmezésre szorul, még akkor is, ha ezek egy része tekintetében az értelmezés egyfajta rutinná vált (Vladár, 2023, 26). Ilyen összefüggésben emelte ki a testület, hogy nem válik alkotmányellenessé egy jogszabályi rendelkezés, ha annak alkalmazása során – jogszabály-értelmezéssel – az esetlegesen felmerülő bizonytalanság feloldható.¹⁵ A jelentéktelen, és csak a jogszabály hatálybalépése után, a normaszöveg alkalmazása során felismert következtelenségek a jogszabály-értelmezés segítségével kiküszöbölhetők.¹⁶ A többféleképpen értelmezés lehetősége és a jogszabály-értelmezési nehézségek, kihívások önmagukban tehát nem eredményezik a normavilágosság elvének sérelmét. Így nem állapítható meg alkotmányellenesség olyan esetben, ha jogszabály-értelmezés révén megfelelően lehet gondoskodni az adott jogszabály helyes alkalmazásáról. Alkotmányellenesség csak akkor keletkezik, ha a kifogásolt jogszabály tartalma oly mértékben homályos, vagy rendelkezései annyira ellentmondásosak, bizonytalanok, hogy a tisztázatlanságot jogszabály-értelmezés segítségével sem lehet feloldani.¹⁷ Ilyen esetkörnek tekinthető, ha a jogi hiányosságok orvoslása meghaladja a jogalkalmazók értelmezési kompetenciáját, számos kollízió pedig jogértelmezés útján csak önkényesen, esetlegesen, kiszámíthatatlan módon oldható fel. Mindez a jogszabály címzettjei számára is rendkívül bizonytalan helyzetet teremt.¹⁸ Az Alkotmánybíróság ennek hangsúlyozásával meghatározta az alkotmányos jogértelmezés kereteit, az nem kerülhet szembe a jogbiztonság követelményével. „A jogalkalmazói jogértelmezés ezért csak olyan működőképes jogszabályra épülhet, amely világosan kijelöli az adott jogintézmény célját, alkalmazásának kereteit, szempontjait és rendjét, az alkalmazásával érintettek körét, azok jogait és kötelezettségeit és az intézménnyel összefüggésben igénybe vehető jogorvoslati rendet.”¹⁹

918/B/2006. AB határozat, ABH 2009, 2002., 2008–2009.; 49/2010. (IV. 22.) AB határozat, ABH 1065., 1067.; 571/D/2010. AB határozat, ABH 2011, 2133., 2146.

¹⁴ 1160/B/1992. AB határozat, ABH 1993, 607., 608.

¹⁵ 26/1992. (IV. 30.) AB határozat, ABH, 1992, 135, 142.

¹⁶ 1/1999. (II. 24.) AB határozat, ABH 1999, 25, 46.

¹⁷ 1263/B/1993. AB határozat, ABH 1994, 672, 673–674.

¹⁸ Vö. 1160/B/1992. AB határozat, ABH 1993, 607, 608.; 42/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997, 299, 301.; 10/2003. (IV. 3.) AB határozat, ABH 2003 130, 135–136.; 1063/B/1996. AB határozat, ABH 2005, 722,725–726.; 381/B/1998. AB határozat, ABH 2005, 766, 769.; 56/2010. (V. 5.) AB határozat, ABH 2010, 383, 388–389.

¹⁹ 47/2003. (X. 27.) AB határozat, ABH, 2003, 525, 549–550.

Önmagában viszont az a tény, hogy egy adott jogszabályhely szövege a jogalkalmazás során értelmezésre szorul, nem sérti a jogállamiság és az annak részét képező jogbiztonság elvét. A jogalkotónak így módon nincs olyan kötelezettsége, hogy minden fogalmat minden jogszabályban külön meghatározzon.²⁰ E helyen érdemes említést tenni arról, hogy a jogszabályok egyértelműségének egyik biztosítója a szabatos fogalomhasználat. A jogalkotónak ugyanakkor a jogállami követelményekre és a jogtudomány megállapításaira egyaránt figyelemmel kell lennie, ennek tükrében jogosult eldönteni, milyen fogalmakat használ, és hogyan szabályozza a normaszövegben használt fogalmakat.²¹ A szabályozni kívánt társadalmi viszonyok ugyanis olyan mértékű változatosságot is mutathatnak, amely nem teszi lehetővé a taxatív szabályozás alkalmazását. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy nem kizárólag a kazuisztikus szabályozást eredményező, a jogalkalmazói értelmezést gyakorlatilag kizáró kodifikációs technika felel meg a jogállamiság követelményének. A példalózó felsorolás használatát így módon a testület önmagában véve nem tekintette alkotmányellenesnek.²²

Sőt, az Alkotmánybíróság megítélése szerint a jogszabályok világossága, áttekinthetősége bizonyos esetekben igényli is, hogy a törvényhozó kerülje a taxáció alkalmazását különösen olyan társadalmi életviszonyok szabályozása során, amelyek folyamatos változásban vannak. Érvelése tükrében ugyanis, ha időről időre kiderülne, hogy egy adott jogszabály hatálya olyan helyzetekre is kiterjesztendő, amelyekre a jogalkotó korábban nem gondolt, sorozatos törvényt módosításokat eredményezne, ami szükségszerűen hátrányosan érintené a jogbiztonságot.²³

Az Alkotmánybíróság a fentieket meghaladóan alaposan vizsgálta a normavilágosság követelményének törvények megszerkesztésére, a törvényt módosításokra vonatkozó speciális alkotmányossági szempontjait, nevezetesen eredményezheti-e alkotmányellenesség megállapítását az a törvényt szerkesztési módzat, amely jelentős számú korábban elfogadott törvény egyes rendelkezéseinek egy törvényben történő módosításában áll. A testület arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben a kifogásolt jogszabály (törvény) az Alkotmány egyetlen rendelkezésébe sem ütközik, önmagában az alkalmazott törvényt szerkesztési mód miatti megsemmisítésére nincs alkotmányos lehetőség.²⁴ A törvényt szerkesztés módja alkotmányos alapon abban az esetben támadható, ha a törvény jelentős számú törvényt módosít, amelyek között semmilyen logikai kapcsolat nem lelhető fel. Emiatt a módosítások jogtechnikai módja megnehezítheti a változások lényegének megismerését, a követhetetlen és áttekinthetetlen változtatások pedig könnyen alááshatják a jogrendszer világosságát és áttekinthetőségét. Az Alkotmánybíróság számos alkalommal²⁵ hívta fel a jogalkotó figyelmét arra, hogy az ún. „salátatörvények” gyakorlata súlyos alkotmányossági aggályokat vethet fel (Kukorelli, 2007, 99).

3.5. A norma címzettjei

A régi Jat. 18. § (2) bekezdése a normaszöveggel szemben a közérthetőség feltételének teljesülését követte meg. Ez általánosan, mindenki számára értelmezhető szabályozási tartalmat

²⁰ Vö. 21/B/1994. AB határozat, ABH 1996, 476, 478.; 71/2002. (XII. 27.) AB határozat, ABH 2002, 417., 427.; 534/E/2001. AB határozat, ABH 2002, 1283, 1291.; 31/2003 (VI. 4.) AB határozat, ABH 2003, 352, 365.; 571/D/2010. AB határozat, ABH 2011, 2133., 2145.

²¹ 544/B/1997. AB határozat, ABH 1999, 589–590.

²² 847/B/1996. AB határozat, ABH 1996, 644, 645.; 219/B/2002. AB határozat, ABH 2003, 1488, 1492.; 3/2006. (II. 8.) AB határozat, ABH 2006, 65., 83.

²³ 55/2001. (XI. 29.) AB határozat, ABH, 2001, 442, 461.

²⁴ 42/1995. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1995, 185, 186.

²⁵ Ld. 108/B/2000. AB határozat, 38/2000. (X. 31.) AB határozat.

feltételez. Tekintettel azonban arra, hogy az Alkotmánybíróság az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséhez igazította a normavilágosság követelményét, a régi Jat. fogalmi hangsúlyeltolódásának alkotmányjogi jelentősége látszólagos (Vladár, 2023, 22). Ahogyan a bevezető gondolatok között kifejtésre került, a jogszabály címzettjének azon személyi kör minősül – a jogalkalmazó mellett –, akire/amelyre a jogszabály rendelkezéseket tartalmaz, azaz akit/amelyet jogokkal ruház fel, vagy kötelezettségekkel terhel, ily módon a norma tartalmát képező magatartás alanyává válik (Szilágyi, 2006, 280).

Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy az alkotmányossági vizsgálat során minden esetben figyelembe veendő a szabályozás célja és a címzettek köre, száma és helyzete.²⁶ Nem állapította meg a testület a kifogásolt jogszabály alkotmányellenességét, ha rendelkezéseinek személyi hatálya kizárólag olyan szervezetekre, személyekre terjed ki, akiktől a jogszabály értelmezéséhez szükséges szakértelem elvárható.²⁷ Ily módon más a normavilágosság, és közvetlenül a jogbiztonság alkotmányossági mércéje, ha a norma címzettjétől valamilyen speciális szakértelem várható el, vagy ha az általánosságban érinti a jogalanyokat.²⁸ Mindebből az a következtetés vonható le, hogy nem csupán a jogalkalmazó vonatkozásában kell megfelelni a normavilágosság követelményének. Ezt maga az Alkotmánybíróság is kiemelte annak elvi élel történő rögzítésével, hogy a „jogbiztonság megköveteli [...], hogy mind a jogalkalmazó, mind pedig az állampolgár mindenkor ismerhesse a hatályos jogot.”²⁹ Megállapíthatónak találta ugyanis a testület a sérelmezett jogszabály alkotmányellenességét, amennyiben az a norma címzettjei számára nem tartalmaz kellően világos rendelkezéseket.³⁰ Az Alkotmánybíróság gyakorlatából ily módon az világlik ki, hogy a jogszabály mindenkor címzettjeire figyelemmel, az ő egyedi tulajdonságaik tükrében is vizsgálendő, hogy egy norma előírása megfelel-e a normavilágosság részét képező egyértelműség követelményének (Vladár, 2023, 24).

3.6. Összegzés

Az Alkotmánybíróság a régi Jat. és az Alkotmány hatálya alatt részleteiben vizsgálta, tartalommal töltötte meg a normavilágosság követelményét. Már a korai határozataitól kezdődően konzisztens gyakorlatot alakított ki a testület azáltal, hogy a jogállamiságból, valamint az annak részét képező jogbiztonságból vezette azt le. E következetes joggyakorlat értékes iránymutatásokkal szolgált a jogalkotó számára, hogy e követelmény minél hatékonyabban tudjon érvényesülni. A sors furcsa fintora, hogy – számos nívója, és a testület e jogszabályt elemző, rendkívül széleskörű gyakorlata ellenére – a régi Jat. egészét maga az Alkotmánybíróság minősítette alkotmányellenesnek, *pro futuro* hatállyal (2010. december 31. napjával) megsemmisítve azt. Kiemelte a testület, hogy a régi Jat. által előidézett komoly alkotmányjogi változások dacára a „jogalkotásról szóló törvény” alkotmányos tartalma időközben jelentős változáson ment keresztül,³¹ és a törvényhozó a régi Jat. rendelkezéseit nem hozta összhangba a fennálló alkotmányos berendezkedéssel, különösen az Alkotmányban szabályozott jogforrási rendszerrel. Hangsúlyozta az Alkotmánybíróság, hogy a régi Jat. egyes rendelkezései önmagukban véve nem alkotmányellenesek, azonban az alkotmányellenes részek megsemmisítését köve-

²⁶ 31/2003. (VI. 4.) AB határozat, ABH 2003, 352, 366.

²⁷ 125/B/2003. AB határozat, ABH 2005, 1127, 1137–1138.

²⁸ 395/D/2010. AB határozat, ABH 2011, 2090, 2096.

²⁹ 11/1994. (III. 2.) AB határozat, ABH 1994, 399, 401.

³⁰ 6/2005. (III. 11.) AB határozat, ABH 2005, 70, 74–75.

³¹ 121/2009. (XII. 17.) AB határozat, ABH 2009, 1013, 1024.

tően fennmaradó normaszöveg már nem alkotna értelmezhető és alkalmazható jogszabályt. A nem alkotmányellenes jogszabály-töredékek megsemmisítését így a jogbiztonság alkotmányos elve követelte meg.³² Az Alkotmánybíróság e határozata kényszerítővé tette egy új jogalkotási törvényt, nevezetesen a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvényt (a továbbiakban: Jat.) megalkotását, és 2011. január 1. napjától történő hatálybalépését. A Jat. elfogadására egy alkotmányozási folyamat kellős közepén, de még az Alkotmány keretei között került sor (Csink, 2011, 8). 2011. április 25. napjával az alkotmányozási folyamat véget ért, megszövegezésre került Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény), amely 2012. január 1. napján hatályba is lépett. E nagy horderejű változások értelemszerűen hatást gyakoroltak a jogszabályalkotásra, azon belül is a normavilágosság követelményének Alkotmánybíróság által történő értelmezésére.

4. Az Alkotmánybíróság gyakorlata az Alaptörvény hatályba lépését követően

Az Alaptörvény hatályba lépését követően az Alkotmánybíróságnak rövid időn belül állást kellett foglalnia abban a tekintetben, mennyiben alkalmazhatóak az Alkotmány hatálya alatt kidolgozott jogelvek, alkotmányjog-elméleti tételek. Az állásfoglalás különösen a negyedik alaptörvény-módosítás elfogadása után vált sürgőssé, az ugyanis azt az – álláspontom szerint dogmatikailag helytelen és nehezen értelmezhető – megállapítást tette, mely szerint az Alkotmánybíróság Alaptörvényt megelőző határozatai hatályukat veszítik (Erdős, 2014, 299–309; Manhertz, 2022, 198, 243).

Az Alaptörvény negyedik módosítását – és az annak alkotmányossága felülvizsgálatát érintő határozatot – követően a testület a korábbi alkotmánybírósági határozatokra való hivatkozás tekintetében egy új doktrínát fogadott el. Ebben kifejtette, hogy az Alkotmányon alapuló határozatok elvi megállapításainak felhasználása az Alkotmány és az Alaptörvény megfelelő szabályainak tartalmi összevetését és mérlegelését kívánja meg, figyelembe véve az Alaptörvény jogértelmezésre vonatkozó szabályait is (Manhertz, 2022, 246). Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az összevetés eredményeként az Alaptörvény hatályba lépése előtt meghozott határozataiban foglalt érvek felhasználása megfelelő részletességgel indokolandó, a felhasználhatóságot – nevezetesen az Alaptörvény Alkotmánnyal azonos vagy hasonló tartalmú rendelkezéseinek és értelmezéseinek elemzését³³ – pedig mindig esetről esetre, a konkrét ügy tekintetében kell vizsgálnia. Ahogyan a testület kifejezetten rögzítette: „[a]z újabb ügyekben vizsgálandó alkotmányjogi kérdések kapcsán felhasználhatja a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket, ha az Alaptörvény adott szakaszának az Alkotmánnyal fennálló tartalmi egyezése, az Alaptörvény egészét illető kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatóságának nincs akadálya, és szükségesnek mutatkozik azoknak a meghozandó döntése indokolásába történő beillesztése.”³⁴

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 2. § (1) bekezdésének és az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésének összevetése tükrében megállapította, hogy a két normában deklarált jogállamisági klauzula tartalmilag megegyezik, emiatt továbbra is irányadónak tekinti a jogállamiság

³² 121/2009. (XII. 17.) AB határozat, ABH 2009, 1013, 1044.

³³ 22/2012. (V. 11.) AB határozat, Indokolás [40].

³⁴ 13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [32].

elvét érintő, az Alkotmányra alapított gyakorlatát.³⁵ Ily módon a testület normavilágosság vonatkozásában kialakított esetjoga is folytonosnak, következetesnek tekinthető. Az Alkotmánybíróság a normavilágossággal összefüggő gyakorlatát, annak legfontosabb elemeit az Alaptörvény hatálybalépését követően időről időre feleleveníti, összefoglalja, hivatkozva (Vladár, 2023, 24).³⁶

4.1. Az ellentmondásos szabályozás problémája

A jog normarendszerével szemben elvárható (elvárandó), hogy egy adott jogrendszerben ne legyenek fellelhetők egymásnak ellentmondó előírások, rendelkezések. Amennyiben a jogszabály normaszövege szintjén mégis ellentmondások jelentkeznek, megkövetelendő, hogy ezen problémák kiküszöbölésére megfelelő, világos jogi útmutatások álljanak a jogalkalmazó szervek és személyek rendelkezésére (Tóth, 2019, 17). Ez tükröződik az Alkotmánybíróság – még az Alkotmány hatálya alatti – gyakorlatából is, nevezetesen alkotmányellenesség csak akkor állapítható meg, ha a kifogásolt jogszabály tartalma oly mértékben homályos, vagy rendelkezései annyira ellentmondásosak, bizonytalanok, hogy a tisztázatlanságot még a jogszabályértelmezés segítségével sem lehet feloldani.³⁷ A jelentéktelen, és csak a törvény hatálybalépését követően, a jogalkalmazás során felismert szövegbeli következetlenségek azonban az értelmezés segítségével kiküszöbölhetők. Az Alkotmánybíróság tehát abban az esetben állapítja meg a jogbiztonság sérelmét, ha a szabályban rejlő belső ellentmondás a jogalkalmazás során szükséges értelmezéssel nem küszöbölhető ki.³⁸ A testület az Alaptörvény hatályba lépése után is fenntartotta érvelését, számos határozatában megerősítve korábbi gyakorlatát.³⁹

Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint önmagában nem eredményez alkotmányellenességet meghatározott életviszonyok, tényállások ellentétes törvényi rendezése, két vagy több törvényi szabály esetleges kollíziója folytán előálló értelmezési nehézség, mivel a jogállamiság elve nem zárja ki az azonos szintű jogszabályok közötti normakollíziót, még akkor sem, ha ezen összeütközés nem kívánatos, és a törvényhozónak ennek elkerülésére kell törekednie. Egy ilyen rendezés csak abban az esetben válik alkotmányellenessé, ha a szabályozás anyagi alkotmányvétséssel, nevezetesen alapjogi jogsértéssel, az Alkotmány valamely konkrét rendelkezésének sérelméhez is vezet, oly módon, hogy a szabályozás ellentmondása jogszabály-értelmezéssel – tehát még a specialitás és az elsőbbség elvével – sem oldható fel.⁴⁰

³⁵ 32/2013. (XI. 22.) AB határozat, Indokolás [70]; 3/2014. (I. 21.) AB határozat, Indokolás [37].

³⁶ Legutóbb 3134/2023. (III. 27.) AB határozat, Indokolás [22]–[23].

³⁷ 1263/B/1993. AB határozat, ABH 1994, 672, 673–674. Ezt a megállapítást erősítette meg az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatályba lépését követően is, vö. 3047/2013. (II. 28.) AB határozat, Indokolás [18]; 3/2021. (I. 7.) AB határozat, Indokolás [54].

³⁸ 1/1999. (II. 24.) AB határozat, ABH 1999, 25, 46.

³⁹ 3047/2013. (II. 28.) AB határozat, Indokolás [18]; 7/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [51], 20/2020. (VIII. 4.) AB határozat, Indokolás [67]; 3041/2021. (II. 19.) AB határozat, Indokolás [25]; 3292/2021. (VII. 22.) AB határozat, Indokolás [32]; 3454/2021. (XI. 3.) AB határozat, Indokolás [33]; 9/2022. (V. 25.) AB határozat, Indokolás [28]; 3462/2022. (XI. 17.) AB határozat, Indokolás [16]; 3134/2023. (III. 27.) AB határozat, Indokolás [22]; 5/2024. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [29].

⁴⁰ 35/1991. (VI. 20.) AB határozat, ABH 1991, 175, 176.; 21/2001. (VI. 21.) AB határozat, ABH 2001, 231, 235.; 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [63]. Tipikusan ilyen eset, amikor egy rendelet a törvényi felhatalmazáson túlterjeszkedik, vagy nem is volt felhatalmazása a szabályozásra. Az alacsonyabb szintű jogszabály magasabb szintű jogszabályba ütközése azonban már önmagában, anyagi alkotmányellenesség nélkül is alkotmányellenességet eredményez. Ez utóbbi megállapítás viszont nem csupán a normavilágosság elvéhez, hanem a jogforrási hierarchia követelményéhez kapcsolódik, amelyet mind az Alkotmány, mind az Alaptörvény tételesen tartalmaz, vö. Súlyom (2001, 436).

A jogalkotó alkotmányértést nem eredményező hibája jogalkalmazói jogszabály-értelmezéssel orvosolandó, ugyanis a jogalkalmazás döntheti el, hogy a konkrét ügyben az ellentétet hordozó normák közül melyik alkalmazásával kell eljárni.⁴¹ Amennyiben az ellentmondás nem a törvény egyes rendelkezései között, hanem a támadott törvényi rendelkezés tartalma és annak különböző bírói értelmezései között áll fenn, az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdésére utal vissza, amely szerint a Kúria hivatott biztosítani a bíróságok jogalkalmazásának egységét, az Alkotmánybíróságnak ebben a tekintetben nincs feladata.⁴² Viszont a nyilvánvalóan ellentmondásos, azaz az ugyanazon törvényen belüli ellentétes szabályozás – különösen akkor, amikor a címzettek, az érintettek és a kötelezettek eltérő körére vonatkozik – már olyan mértékű jogbizonytalanságot keletkeztet, amely alkotmányellenesnek minősül. Az anyagi alkotmányértés, az alapjogi jogsérelem ugyanis önmagában megállapítható amiatt, hogy a rendelkezések címzettjeinél, a személyi hatály alá tartozó állampolgároknál olyan fokú jogbizonytalanságot eredményezhet, amely a kötelezettségek teljesítését kiszámíthatatlanná, félreérthetővé és bizonytalanná teszi.⁴³

Tekintettel arra, hogy a fentiekben kifejtettek tükrében az Alkotmánybíróság joggyakorlata rendkívül konzekvensnek tekinthető a jogszabályok ellentmondásossága elméleti alapjainak meghatározása során, az alábbiakban azok az Alaptörvény hatályba lépését követően meghozott határozatok kerülnek röviden ismertetésre – a tanulmány terjedelmi kereteinek megtartása folytán a teljesség igénye nélkül –, amelyekben a testület megállapította a támadott jogszabály(hely) ellentmondásos voltát, és levonta annak jogkövetkezményeit.

Az Alaptörvény hatályba lépésének évében az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll eljárás keretében vizsgálta a közterület életvitelszerű használata szabálysértéssel összefüggő egyes jogszabályok alkotmányosságát. A normavilágosság részét képező ellentmondásmentes szabályozás tükrében különösen a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 186. §-a szerinti közterületen életvitelszerű lakhatás tilalmának megszegése törvényi tényállása érdekes. A testület megállapította, hogy a törvényhozó e szabálysértési tényállás meghatározásával ellentmondásba került a szabálysértési tényállások alkalmazásával kapcsolatosan saját maga által előírt követelményekkel is. Egyfelől a Szabs. tv. 1. § (2) bekezdésével, mivel a 186. §-ban szabályozott tényállás megvalósítása önmagában nem sérti és nem veszélyezteti Magyarország állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, a természetes és jogi személyek személyét és jogait. Ily módon nem állapítható meg a jogalkalmazó számára, hogy a közterületen lakás mikor minősül olyan társadalomra veszélyes cselekménynek, amely a szabálysértési büntetés kiszabását indokolja. Másfelől a Szabs. tv. 2. § (1) bekezdésével, figyelemmel arra, hogy az alapvető jogok biztosa által kifogásolt tényállás nem egy konkrét magatartást, cselekedetet vagy mulasztást, hanem egy objektív tényként fennálló élethelyzetet rendel büntetni, amellyel összefüggésben a bűnösség nem értelmezhető. A tényállás gyakorlatilag egy objektív felelősséget teremt. Hozátette az Alkotmánybíróság, hogy nem állapítható meg egyértelműen az elkövetési magatartás sem, kiemelve különösen az elkövetés helyével kapcsolatos terminológiai zavarokat. A Szabs.

⁴¹ 35/1991. (VI. 20.) AB határozat, ABH 1991, 175, 176–177.; 152/B/1998. AB határozat, ABH 1999, 653, 657; 10/2001. (IV. 12.) AB határozat, ABH 2001, 123, 148.; 635/B/2001. AB határozat, ABH 2009, 1501, 1505–1506.

⁴² Vö. 3349/2019. (XII. 9.) AB végzés, Indokolás [21]; 3076/2021. (III. 4.) AB végzés, Indokolás [16]; 3234/2021. (VI. 4.) AB végzés, Indokolás [69]; 3290/2021. (VII. 7.) AB végzés, Indokolás [43]; 3454/2021. (XI. 3.) AB határozat, Indokolás [44].

⁴³ 21/1993. (IV. 2.) AB határozat, ABH 1993, 172, 180.; 10/2001. (IV. 12.) AB határozat, ABH 2001, 123, 148.; 635/B/2001. AB határozat, ABH 2009, 1501, 1505–1506.

tv. 186. § (1) bekezdése a „közterület belterületén” tilalmazta és szankcionálta az életvitelszerű lakhatást, a „közterület belterülete” azonban a hatályos jog fényében nem értelmezhető fogalom. Ezen ellentmondás miatt nem állapítható meg, hogy e szabálysértési tényállás a település mely területén követhető el. Hivatkozott továbbá az Alkotmánybíróság a szabálysértési felelősség alóli mentesülés szabályozási hiányosságaira. Mindezen okok miatt a Szabs. tv. 186. §-a szerinti törvényi tényállás olyan fokú hiányosságokban, ellentmondásokban szenved, amely szükségszerűen kihat a normavilágosság sérelmére. E normavilágossággal összefüggő problémák jogalkalmazói jogértelmezéssel nem oldhatók fel, emiatt az Alkotmánybíróság megállapította az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésének és I. cikk (3) bekezdésének sérelmét, ezért a Szabs. tv. 186. §-át megsemmisítette (vö. Balogh-Békési, 2015, 39–44).⁴⁴

Az Alkotmánybíróság még 2012-ben vizsgálta a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 607. § (1) és (4) bekezdése és 615. § (1) bekezdése, a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény (a továbbiakban: Békmtv.) 3. § (1) bekezdése, valamint a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.) 8. §-a közötti kapcsolatot. A régi Ptk. és a Csvt. ezen törvénytövegeinek összevetését követően a testület egyrészt azt állapította meg, hogy mindkét jogszabályhely párhuzamosan tartalmaz a törvényes öröklésre vonatkozó szabályokat, másrészt a Csvt. 8. §-a szűkebb körű, mint a régi Ptk. törvényes öröklésre, öröklési jogra és kötelesrészre vonatkozó rendelkezései, ily módon a két normaszöveg nincs összhangban egymással. Rögzítette az Alkotmánybíróság, hogy a régi Ptk. öröklési rendje szerint – a Békmtv. 3. § (1) bekezdésének megfelelően – a bejegyzett élettárs a házastárssal azonos szinten örökölt. A – sarkalatos törvénynek minősülő – Csvt. 8. §-a viszont mellőzi a bejegyzett élettársra való utalást, kizárva őket a törvényes örökösök köréből. Ez az ellentmondás olyan súlyúnak tekinthető, amely jogalkalmazói értelmezéssel nem oldható fel, ekként a Csvt. 8. §-a az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésébe ütközik, ezért a testület e jogszabályhelyet megsemmisítette.⁴⁵

Az alkotmányos büntetőjog és a normavilágosság egymáshoz fűződő viszonyát taglalta az Alkotmánybíróság a 23/2014. (VII. 15.) AB határozatában. Az indítványozó bíró elsődlegesen a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) 85. § (4) bekezdés – az ún. három csapás szabály – alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését, másodlagosan e jogszabályhely konkrét ügyben való alkalmazhatóságának kizárását kérte. A testület a halmazati büntetés súlyosításával összefüggő jogszabályi rendelkezések alkotmányosságát vizsgálta. Megállapította, hogy mind a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 81. § (4) bekezdés, mind a régi Btk. 85. § (4) bekezdés alkalmazhatóságának alapvető feltétele, hogy a legalább három, személy elleni erőszakos bűncselekmény elbírálása egy eljárásban történjen; azonban a szigorúbb halmazati szabályok alkalmazhatóságának szabályozása részben eltér a két büntetőtörvény között. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) az eljárás jogerős befejezéséig megteremtette annak lehetőségét – viszont nem tette kötelezővé –, hogy a három, személy elleni erőszakos bűncselekmény egy eljárásban kerüljön elbírálásra. Így sem a régi Btk., sem a régi Be. nem tartalmazott olyan objektív feltétel- vagy szempontrendszert, amely meghatározná, mikor célszerű az ügyek egyesítése, ily módon a régi Btk. 85. § (4) bekezdés, illetve a Btk. 81. § (4) bekezdés alkalmazása. Tehát az eltérő eljárásjogi helyzet eltérő büntetésiskizabáshoz vezet-

⁴⁴ 38/2012. (XI. 14.) AB határozat, Indokolás [54]–[65]. A Kúria Önkormányzati Tanácsa önkormányzati rendelet vizsgálata tekintetében az Alkotmánybírósághoz hasonlóan érvelt.

⁴⁵ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [50]–[65].

het, emiatt nem előrelátható a címzettek számára, hogy a legalább három, személy elleni erőszakos bűncselekményt elkövetők esetében mikor kerülhet sor a szigorúbb halmazati szabályok (akár az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés) kötelező kiszabására. Ebből következően a normavilágosság fogalmi elemét képező előreláthatóság és kiszámíthatóság szenved csorbát, tekintettel arra, hogy a támadott jogszabályhelyek egymásnak szögesen ellentmondó értelmezést engednek meg, amely a jogalkotói céllal sem áll összhangban. A jogalkotónak meg kellett volna teremtenie a jogalkalmazói mérlegelés lehetőségét a határozott ideig tartó és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatósága között ahhoz, hogy e speciális halmazati szabályok az alkotmányos büntetőjognak megfelelő differenciált büntetéskiszabást, és így az egyéniesített büntetés kiszabását eredményezzék. Összességében az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a régi Btk. 85. § (4) bekezdés második mondata és a Btk. 81. § (4) bekezdés második mondata az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésébe ütközik, ezért e jogszabályhelyeket megsemmisítette.⁴⁶

Az Alkotmánybíróság az egyik friss döntésében pedig a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 803. § (5) bekezdés másodfokú pótmagánvádas eljárásban való alkalmazhatóságát vizsgálta alkotmányossági szempontból. Kiemelte a testület a másodfokú eljárásnak az elsőfokú eljárás szabályaihoz képest fellelhető különbségeit, valamint a pótmagánvádas eljárás szabályozási sajátosságait. Ez utóbbi körében említette az Alkotmánybíróság a büntetőeljárás pótmagánvádlói vádejtés miatti megszüntetését, amelyet a másodfokú eljárásban Be. 810. § (1a)-(1b) bekezdései értelmében a fellebbezés visszavonásának kell tekinteni. A pótmagánvádlói fellebbezés visszavonása ily módon – további fellebbezés hiányában – az elsőfokú ítélet jogerőre emelkedését eredményezi. Az Alkotmánybíróság azonban azt állapította meg, hogy a szabályozás a Be. 803. § (5) bekezdése szerinti mulasztáshoz nem fűzött ilyen jogkövetkezményt, a Be. 810. §-a ily módon nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely alapján a mulasztás a fellebbezés visszavonásának tekinthető. Hasonló problémát észlelt a testület a harmadfokú büntetőeljárás vonatkozásában is. E hiányosság a szabályozási ellentmondás forrása, amely miatt az Alkotmánybíróság a vizsgált szabályozást ugyan nem minősítette az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből fakadó követelményekkel összhangban állónak, azonban elegendőnek találta a mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség mint jogkövetkezmény megállapítását.⁴⁷

4.2. Az alapjogi jogsérelmek és a normavilágosság

Az Alaptörvény az alkotmányjogi panasz hatáskört alkotmányos szintre emelte (Tilk & Naszladi, 2015, 64), ily módon az Alkotmánybíróság jellegadó hatáskörévé vált. Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) pontja alapján a testület egyrészt az egyedi ügyben alkalmazott jogszabály – ideértve a közjogi szervezetszabályozó eszközöket és a Kúria jogegységi határozatait is – Alaptörvénnyel való összhangját vizsgálja, másrészt felülvizsgálja a bírói döntések Alaptörvénnyel való összhangját. Az előbbi normatív alkotmányjogi panasz, míg az utóbbi individuális vagy más néven valódi alkotmányjogi panasz, az Abtv. 26. § (1) bekezdése bír meghatározó jelentőséggel.

A „rég” alkotmányjogi panaszt az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet terjesztheti elő, amennyiben az alapügyben folytatott bírósági eljárásban alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán az Alaptörvényben biztosított jogának sérelme következett be, és a jogor-

⁴⁶ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [46]–[64].

⁴⁷ 9/2022. (V. 25.) AB határozat, Indokolás [40]–[59].

voslati lehetőségeit már kimerítette vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.⁴⁸ Egy alkotmányjogi panaszról – figyelemmel az Abtv. 52. § (1)-(1b) bekezdéseiben foglaltakra – mindenképpen ki kell derülnie, hogy a panaszos szerint a megsérteni vélt alkotmányos jog milyen tartalommal rendelkezik.⁴⁹ Az Alaptörvényben biztosított jog fogalmát az alaptörvény-ellenes jogszabály feltételével összefüggésben kell értelmezni (Juhász et al., 2022, 276). Ehhez hasonló szabályozást tartalmazott az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 48. § (1) bekezdése is, amely az Alkotmányban biztosított jogok sérelmét támasztotta feltételül az alkotmányjogi panasz benyújtásához. Az Alkotmány hatálya alatti gyakorlat e fogalmat meglehetősen szűken értelmezte, tekintettel arra, hogy az alkotmányjogi panasz igénybevételét az alapjogok sérelmére korlátozta.⁵⁰ Azonban bizonyos esetekben meghatározott alkotmányos jogok sérelmére hivatkozással mégis befogadta és érdemben vizsgálta az előterjesztett alkotmányjogi panaszt. Emiatt az Abtv. megszövegezésekor az adott kiemelt hangsúlyt, hogy alkotmányjogi panasszal ne kizárólag alapjogsérelem, hanem az Alaptörvényben biztosított jogok sérelme esetén lehessen a testülethez fordulni (Juhász et al., 2022, 276).

Orbán Endre ebben a vonatkozásban annak az álláspontjának adott hangot, hogy az Alaptörvényben biztosított jog fogalmát tágan érdemes értelmezni, tekintettel arra, hogy az *actio popularis* kivezetése folytán az alkotmányjogi panasz vált a testület jellegadó hatáskörévé, ily módon az Alkotmánybíróságnak több Alaptörvényben biztosított jogot kellene elismernie ahhoz, hogy az alkotmányjogi panasz megfelelően tudja betölteni az *actio popularis* megszüntetése folytán keletkező űrt (Orbán, 2016, 585). Kiss László pedig azt emelte ki, hogy egyetlen esetben sem lehet teljes mértékben elkülöníteni a normavilágosság kérdését az alapjogi jogsérelem kérdésétől, azokat egymásra tekintettel kell vizsgálni; fogalmilag tehát nem lehet érvényes következtetést levonni az alapjogi jogsérelem fennállására vagy hiányára abban az esetben, ha a jogalkalmazó – így maga az Alkotmánybíróság is – nincs figyelemmel a norma tartalmára.⁵¹

Az Alkotmánybíróság határozatainak vizsgálatából viszont az a következtetés vonható le, hogy az alkotmányjogi panasz indítványban egyes alkotmányos jogok sérelmére – így az Alaptörvény Alapvetés című fejezetének rendelkezéseire – csak kivételesen lehet hivatkozni. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti jogállamisági klauzulával összefüggésben benyújtott alkotmányjogi panasz tekintetében fenntartotta azt a – már az Alkotmány hatálya alatt kialakított – gyakorlatát, mely szerint a jogbiztonság önmagában nem tekinthető alapjognak, és csak kivételes jelleggel, nevezetesen a hátrányt okozó visszaható hatály tilalmának, valamint a kellő felkészülési idő követelményének hiányára lehet alkotmányjogi panaszt alapítani,⁵² a normavilágosság sérelmére azonban nem.⁵³ Az Alkotmánybíróság ezen szerepfelfogása a 1140/D/2006. AB végzésben foglaltakból következik, amelyben a jogállamiság alapelvének sérelmére alapított alkotmányjogi panasszal összefüggő megszorító értelmezését foglalta össze. A testület ebben a döntésében – az alkotmányjogi panasz tartalmi feltételeit vizsgálva – megállapította,

⁴⁸ Abtv. 26. § (1) bekezdés a)-b) pontjai.

⁴⁹ Vö. 3251/2016. (XI. 28.) AB végzés, Indokolás [15].

⁵⁰ 65/1992. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1992, 289, 291.

⁵¹ 3051/2015. (III. 13.) AB végzés, Indokolás [26], Kiss László alkotmánybíró különvéleménye.

⁵² Vö. 3268/2012. (X. 4.) AB végzés, Indokolás [14]–[17], ezt erősítette meg többek között a 3324/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [9]; 33/2015. (XII. 3.) AB határozat, Indokolás [19]; 3223/2016. (XI. 14.) AB végzés, Indokolás [17]; 3027/2017. (II. 17.) AB végzés, Indokolás [10]; 3241/2017. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [21]; 18/2018. (XI. 12.) AB határozat, Indokolás [18]; 17/2019. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [25]; 3237/2019. (X. 11.) AB végzés, Indokolás [25]; 3002/2020. (II. 4.) AB határozat, Indokolás [23]; 3217/2020. (VI. 19.) AB határozat, Indokolás [18].

⁵³ 3035/2020. (II. 24.) AB végzés, Indokolás [14].

hogy az alkotmányjogi panasz egy egyedi ügyben felmerült, egyedileg meghatározható, konkrét jogsérelmet kell meghatározni, amely jogsérelemnek egy, az Alkotmányban (Alaptörvényben) foglalt alapjog sérelmében kell manifesztálódnia.⁵⁴ Nem elégséges, ha az alkotmányjogi panaszról kizárólag a jogbiztonság absztrakt követelményének sérelme mutatható ki, amely nem minősül az állampolgár Alkotmányban (Alaptörvényben) biztosított jogának, ekként az indítvány hiányosnak tekinthető.⁵⁵ Így az Alaptörvény olyan rendelkezése, amelynek címzettje nem az indítványozó, számára jogot nem biztosít, nem minősül Alaptörvényben biztosított jognak, ezért arra alkotmányjogi panasz sem alapítható. Tehát amennyiben a panaszos az indítványában kizárólag a normavilágosság, ily módon az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésének sérelmére hivatkozik, az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt, annak az indítványozó által a normavilágosság körében előadott érveit nem értékeli, érdemben nem vizsgálja – miután nem felel meg az Abtv. 52. § (1b) bekezdése szerinti határozott kérelem követelményének, ennek okán az Abtv. 26. § (1) bekezdés a) pontjában foglalt kritérium sem teljesül –, hanem az Abtv. 64. § (1) bekezdés d) pontjára alapítottan visszautasítja.⁵⁶

Ahhoz, hogy az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt befogadja, és érdemben is vizsgálódjon, a fentiek tükrében szükséges, hogy a panaszos az Alaptörvény B) cikkének – köztük a normavilágosság – sérelmére más alapjoggal összefüggésben hivatkozzon. Ebben a kontextusban fontos kiemelni a 4/2013. (II. 21.) AB határozatot, amelyben az indítványozó a régi Btk. 269/B. § (1) bekezdését támadta, hivatkozva az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében deklarált véleménynyilvánítás szabadságának sérelmére. A testület ennek keretében azt vizsgálta, hogy a régi Btk. 269/B. § (1) bekezdésében meghatározott önkényuralmi jelképek használata különös részi tényállásának megfogalmazása megfelel-e az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből levezetett, az alkotmányos büntetőjog immanens részét képező normavilágosság követelményének. Mivel a konkrét ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) már korábban állást foglalt, az Alkotmánybíróság utalt arra, hogy az EJEB az Emberi Jogok Európai Egyezményvel való összeegyeztethetősége szempontjából megköveteli az adott jogszabály világos voltát. Kiemelte, hogy a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró törvényi tényállásnak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdését és a XXVIII. cikk (4) bekezdését együttesen értelmezve alapvető követelménynek minősül a védett jogtárgyra

⁵⁴ Az Alkotmánybíróság e tekintetben az 57/1991. (XI. 8) AB határozatra [57/1991. (XI. 8) AB határozat, ABH 1991, 272, 281–284.], valamint a 277/D/1995. AB határozatra hivatkozott [ABH 2001, 780, 788–790.].

⁵⁵ 1140/D/2006. AB végzés, ABH 2008, 3578, 3580. Szükséges ehhez hozzátenni, hogy a szakirodalom nem a 1140/D/2006. AB végzést, hanem az e döntésnél korábban keletkezett 676/D/2004. AB határozatot tartja vízváltónak, amelyet követően az Alkotmánybíróság rendkívül szigorúan érvényesítette, érvényesíti ezt a gyakorlatot. Ld.: Fröhlich & Gárdos-Orosz (2015, 134); Kadlót (2015, 53); Juhász et al. (2022, 277, 33. l.). Vö. továbbá: 676/D/2004. AB határozat, ABH 2007, 1652, 1655–1656.; 712/D/2004. AB végzés, ABH 2007, 2708, 2711–2712. Megerősítette a 3252/2012. (IX. 28.) AB végzés, Indokolás [13], a 3033/2013. (II. 12.) AB végzés, Indokolás [7], valamint a 3146/2015. (VII. 24.) AB határozat, Indokolás [7].

⁵⁶ Vö. többek között: 3030/2013. (II. 12.) AB végzés, Indokolás [9]; 3126/2015. (VII. 9.) AB határozat, Indokolás [9]; 32/2015. (XI. 19.) AB határozat, Indokolás [47]; 3048/2016. (III. 22.) AB határozat, Indokolás [37]–[38]; 3108/2016. (VI. 3.) AB végzés, Indokolás [23]; 3177/2016. (IX. 26.) AB végzés, Indokolás [8]; 23/2016. (XII. 12.) AB határozat, Indokolás [72]; 10/2017. (V. 5.) AB határozat, Indokolás [28]; 3235/2017. (X. 13.) AB végzés, Indokolás [19]; 3356/2017. (XII. 22.) AB végzés, Indokolás [13]; 28/2019. (XI. 4.) AB határozat, Indokolás [36]–[37]; 3008/2020. (II. 4.) AB végzés, Indokolás [29.]; 3062/2021. (II. 19.) AB végzés, Indokolás [18]; 3306/2021. (VII. 22.) AB végzés, Indokolás [26]; 3008/2023. (I. 13.) AB végzés, Indokolás [34]; 3378/2023. (VII. 27.) AB végzés, Indokolás [14]; 3442/2023. (X. 25.) AB végzés, Indokolás [23].

és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a régi Btk. 269/B. § (1) bekezdésében megfogalmazott törvényi tényállás nem felel meg az alkotmányos büntetőjog követelményeinek, tekintettel arra, hogy a tényállásszerű magatartások esetén a büntetőjogi felelősség megítélése során a jogalkalmazónak – alaptörvény-ellenes módon – nagyszámú, egymásnak ellentmondó körülményre – amely ellentmondást egyébként még az EJEB jogértelmezése tovább fokoz – kell figyelemmel lennie.⁵⁷ Mindennek következtében – megalapozottnak találva az alkotmányjogi panaszt – a testület kimondta, hogy a régi Btk. 269/B. § (1) bekezdése az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdését és ezzel összefüggésben a IX. cikk (1) bekezdését megsértette, és mivel a megsemmisítés révén a régi Btk. 269/B. § (2) és (3) bekezdése alkalmazhatatlanná válna, ezért a régi Btk. 269/B. §-ának teljes egészét semmisítette meg.

Hasonlóképpen az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével összefüggésben vizsgálta az Alkotmánybíróság egy későbbi határozatában a Btk. 189. § (1) bekezdés b) pontja szerinti kuruzslás törvényi tényállását. A testület hivatalból eljárva megállapította, hogy az Országgyűlés mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességet idézett elő amiatt, hogy a Btk. 187. § (1) bekezdés b) pontjával kapcsolatban nem a normavilágosság alkotmányos követelményének megfelelően szabályozta a cselekmény elkövetési magatartását. Az indítványban felhívott, az Alaptörvény XII. cikkében szabályozott foglalkozás szabad megválasztásához való jog, valamint a vállalkozáshoz való jog tekintetében pedig azt emelte ki, hogy a törvényi tényállás elkövetési magatartásának pontosításával, a pszichoterápiás gyakorlat körébe eső tevékenység büntetőjogi fogalmának meghatározásával feloldható az Alaptörvény XII. cikke és a Btk. 189. § (1) bekezdés b) pontja közötti ellentmondás. Mindezekre tekintettel összességében az alkotmányjogi panaszt elutasította.⁵⁸

Az Alkotmánybíróság megállapította továbbá, hogy alkotmányjogi panasz az Alaptörvény XIX. cikke szerinti szociális biztonsághoz való jogra is alapítható, mivel e cikk két jogosultságot is tartalmaz. Egyfelől a XIX. cikk (4) bekezdés az állami nyugdíjra való jogosultságról rendelkezik, másfelől a XIX. cikk (1) bekezdése – annak ellenére, hogy a „törekszik” szó is szerepel a normaszövegben – rögzíti, hogy „minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.” Ily módon az anyaság, a betegség, a rokkantság, a fogyatékoság, az özvegyiség, az árvaság és önhibán kívül bekövetkezett munkanélküliség Alaptörvényben biztosított jogot keletkeztet abból következően, hogy a törvényi jogosultságok az Alaptörvényből származnak.⁵⁹

Az Alkotmánybíróság általános jelleggel rögzítette azonban, hogy az Alaptörvény Alapvetés elnevezésű fejezete az államot, valamint az Alaptörvényt érintő alapvető szabályokat, alapértékeket, államcélakat, alkotmányos alapelveket határoz meg,⁶⁰ amelyekre alkotmányjogi panasz indítványt nem lehet alapítani. Így sem az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdésében szabályozott hatalommegosztás elvére,⁶¹ sem a Magyarország uniós tagságával kapcsolatos kötelezettségeit szabályozó E) cikkben, sem a nemzetközi jog magyar jogban történő érvényesüléséről rendelkező Q) cikkben foglaltakra,⁶² sem a házasság és a család védelmét deklaráló L) cikk (1) bekezdésére,⁶³ sem – az alkotmányos jogként egyébként elismert, de alapjognak

⁵⁷ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [59]–[60], [71] bekezdései.

⁵⁸ 24/2021. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [48], [52]–[53] bekezdése.

⁵⁹ 40/2012. (XII. 6.) AB határozat, Indokolás [37]; 28/2015. (IX. 24.) AB határozat, Indokolás [34].

⁶⁰ 3024/2015. (II. 9.) AB határozat, Indokolás [21].

⁶¹ 3002/2020. (II. 4.) AB határozat, Indokolás [24].

⁶² 3140/2013. (VII. 2.) AB végzés, Indokolás [17]–[18].

⁶³ 25/2019. (VII. 23.) AB határozat [25]; 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [11].

nem minősülő – szerződési szabadság elvére,⁶⁴ sem az Alaptörvény önértelmezését tisztázó R) cikke,⁶⁵ sem pedig a jogszabályok hierarchikus megjelölését tartalmazó T) cikke⁶⁶ nem lehet alkotmányjogi panaszban hivatkozni (Juhász et al., 2022, 279–280).

4.3. Jogági elhatárolások

A jogágak elhatárolása és önállóságának megállapítása tekintetében mindenekelőtt azt szükséges rögzíteni, hogy erre jogelméletileg elfogadható kritériumot nem lehet találni. Ezek ugyanis inkább tudományszociológiai okokkal, egy-egy új törvény megalkotására irányuló törvényjavaslattal, a társadalmi jelentőségre vonatkozó (jogászi) közvélekedéssel és hagyományos beidegződésekkel magyarázhatók (Jakab, 2005, 95). Alapvetően a jogrendszer terjedelmesebb, nagy jogági esetében találkozhatunk a tőlük eltérő jogágba tartozó jogterületek alkalmazásának problémájával. Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben azt deklarálta, hogy a jogalkotónak a jogszabályok megszövegezése során nem csupán az alaptörvény-ellenesség szintjét elérő ellentmondásoktól való mentességét kell szem előtt tartania, hanem azt is, hogy az egyes eljárásokban összekapcsolódó jogágak dogmatikáját – a közérthetőség csorbulása nélkül – következetesen alkalmazza, és ezzel segítse a jogalkalmazó szervek munkáját, és a jogalanyok jogkövető magatartását.⁶⁷

Ami a normavilágosság szempontjából meghatározó jelentőségű – és amelyre az Alkotmánybíróság a határozataiban is nagy hangsúlyt fektetett –, az egyrészt a büntető törvényi tényállásokban alkalmazott keretdiszpozícióban érhető tetten. A kerettényállás alkalmazása során a jogalkotó a büntető rendelkezés alapjául szolgáló elkövetési magatartást vagy elkövetési módot más jogág, például a polgári jog és a munkajog szabályaira (Koi, 2023, [4] bekezdés), vagy éppen a közlekedési szabályokra hivatkozással határozza meg. Mindez szoros összefüggést mutat a jelen tanulmány 3.3. pontjában kifejtett alkotmányos büntetőjog fogalmával. A testület ugyanis megállapította, hogy büntetőjogi normák esetében – a Szabs. tv. hatálybalépése óta a szabálysértési törvényi tényállásokat is ideértve – a kerettényállásos kodifikációs technika alkalmazása „önmagában és általánosságban” nem ellentétes a jogbiztonság követelményével. Sőt, a keretdiszpozíció bizonyos esetekben elkerülhetetlen kodifikációs megoldás. Nem lehet minden bűncselekmény esetén alkotmányosan előírt követelmény, hogy a különös részi törvényi tényállás minden elemét a büntetőtörvény határozza meg. Azonban a büntetőjog által védett jogtárgynak és a szankcionált magatartásnak a jogalkalmazó számára határozottan, világosan és körülhatároltan ki kell derülnie. Csak így felelhet meg a normavilágosság követelményének.⁶⁸ Az Alkotmánybíróság rámutatott továbbá arra is, hogy a keretdiszpozíciók alkalmazása során figyelemmel kell lenni a keretet kitöltő szakmai szabályoknak a büntetőjogi tényállás megítélése szempontjából megfelelő részletezettségére is. Amennyiben a keretet megtöltő szakmai szabályozási háttér túlzottan összetett, hiányos, esetleg a kettő egymásnak ellentmondó, a keretdiszpozíciónak kell pontosabbnak és egyértelműbbnek lennie ahhoz, hogy a norma megfeleljen a határozottság, ily módon a normavilágosság követelményének.⁶⁹

⁶⁴ 3108/2016. (VI. 3.) AB végzés, Indokolás [23]; 3002/2020. (II. 4.) AB határozat, Indokolás [6].

⁶⁵ 3208/2018. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [19].

⁶⁶ 3121/2014. (IV. 24.) AB határozat, Indokolás [22].

⁶⁷ 3292/2021. (VII. 22.) AB határozat, Indokolás [44].

⁶⁸ 1026/B/2000. AB határozat, ABH 2003, 1296, 1299.; 689/B/2003. AB határozat, ABH 2006, 1526, 1532.; 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [7]; 3037/2014. (III. 13.) AB határozat, Indokolás [25]; 31/2015. (XI. 18.) AB határozat, Indokolás [51].

⁶⁹ 24/2021. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [45].

A jogágak közötti elhatárolás másik ékes példája a szabálysértési tényállások helyzete, a szabálysértési jog büntetőjoghoz, valamint a közigazgatási jogban érvényesülő közigazgatási bírsághoz való viszonya. Korábban ugyanis komoly elméleti problémát jelentett a szabálysértési ügyek vonatkozásában azok büntető jellege mellett a közigazgatási szervek által történő elbírálás. Tovább bonyolította a kialakult helyzetet a közigazgatási bírságolás tisztázatlan volta. Az Alkotmánybíróság kezdetben a szabálysértési jog államigazgatási jogi (közigazgatási jogi) jellegét hangsúlyozta annak elvi megállapításával, hogy a szabálysértési jog mind anyagi, mind eljárásjogi szempontból különbözik a büntető anyagi- és eljárásjogtól.⁷⁰ Később már „Janus-arcú” intézményként, részben közigazgatás-ellenes, részben „bagatell büntetőjogba”, az emberi együttélés általános szabályait sértő magatartások közé tartozó kriminális cselekményként határozta meg.⁷¹ Ez az érvelés tükröződött az egyes szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvényben is (a továbbiakban: régi Szabs. tv.), tekintettel arra, hogy a régi Szabs. tv.-hez fűzött törvényi indokolás a szabálysértést a közigazgatás büntetőjogának nevezte. A Szabs. tv. révén a jogalkotó tisztázta a szabálysértési jog kereteit, abba ugyanis csak azok a cselekmények kerültek, amelyek kriminális jelleggel rendelkeznek; ehhez igazította a törvényhozó a szabálysértés fogalmi meghatározását is. Ily módon a szabálysértési jogból kikerültek a közigazgatás-ellenes magatartások, amelyeket a jogalkotó a közigazgatási bírságolás körébe utalt. Mindez azt eredményezte, hogy a szabálysértési jog közigazgatási jogi jellege jelentősen meggyengült, ezzel párhuzamosan a büntetőjogi jelleg vált dominánssá (Koi, 2023, [29]–[34] bekezdés). A szabálysértési büntetések ugyanis a Szabs. tv. hatályba lépése óta szubjektív természetű szankciónak minősülnek, mivel esetükben determináló tényező a tudatállapot (a szándékosság vagy a gondatlanság) jellege. A közigazgatási szankciók azonban objektív természetűek, figyelemmel arra, hogy azok vétkességre tekintet nélkül szabhatóak ki, céljuk pedig a közigazgatási jog normatartalmának érvényre juttatása. Ez utóbbi kategóriába sorolható a csatornabírság⁷², a jövedéki bírság⁷³, illetve az adóigazgatási eljárásban⁷⁴ és a versenyfelügyeleti eljárásban⁷⁵ felszámított késedelmi pótlék is.

A büntetőjog és a közigazgatási jog határterülete a versenyfelügyeleti eljárás, és az annak során alkalmazott szankció jellege. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a versenyjogi jogsértések szankcionálása vonatkozásában – a büntetőjoghoz hasonlóan – követelmény a tilalmazott magatartások és a megvalósításuk miatt járó jogkövetkezmények észszerű előreláthatósága, amelyet nemcsak a normavilágosság elve követel meg, hanem az az eljárás alá vont vállalkozásokat alapjogként illeti meg. A testület azonban – a büntetőjog *ultima ratio* jellegét figyelembe véve – nem terjesztette ki a büntetőjogi legalitást mint alkotmányos elvet a versenyjogi jogsértésekre, és az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése sem érvényesül teljesen azonosan a versenyjog területén. A tisztességes verseny fenntartására irányuló, a Gazdasági Versenyhivatal számára biztosított eszközök alaptermészetüket tekintve ugyanis kevesebb jogkorlátozással járó közigazgatási szankciók a büntetőjogi felelősségre vonás során alkalmazott hátrányos jogkövetkezményekhez képest.⁷⁶

⁷⁰ 1284/B/1990/5. AB határozat, ABH 1991, 562, 563–564.

⁷¹ 63/1997. (XII. 12.) AB határozat, ABH, 1997, 367–370.

⁷² Vö. 5/2017. (III. 10.) AB határozat, 3353/2017. (XII. 22.) AB határozat.

⁷³ 398/B/2007. AB határozat, ABH 2007, 2180, 2183–2184.

⁷⁴ Vö. 17/2019. (V. 30.) AB határozat, Indokolás [90].

⁷⁵ Vö. 13/2015. (V. 14.) AB határozat, Indokolás [77]–[78].

⁷⁶ 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [108].

A jogági elhatárolás problémája nemcsak a közigazgatási jog és a büntetőjog (szabálysértési jog) tekintetében, hanem a közigazgatási jog és a polgári jog viszonylatában is értelmezhető. Egy konkrét esetben az alapügyben eljáró polgári bíróság – a Budapest Környéki Törvényszék – a joggyakorlatban és a jogelméletben is alapvetésként létező jogági jogellenesség fogalmának kiüresítésével összefüggésben fordult az Alkotmánybírósághoz, nevezetesen a környezetvédelem, a jogellenes zajterhelés, a szomszédok szükségtelen zavarása, valamint ezek jogkövetkezményei egymáshoz való viszonya tekintetében. A testület tisztázta, hogy a szomszédok szükségtelen zavarásának tilalmára és a szükséges zavarás túrésére vonatkozó magánjogi szabályokat a polgári jog, de nem kizárólag a Polgári Törvénykönyv tartalmazza. A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.) 110. § (6a) bekezdése is szomszédjogi szabálynak minősülő, speciális rendelkezés. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy egy speciális szabály megítélése során nem az a döntő szempont, hogy azt a jogalkotó melyik jogforrásban helyezte el, hanem az, hogy melyik jogviszonyt szabályozza. Amíg a normavilágosság elve nem sérül, a törvényhozó beépíthette volna a Kvt. 110. § (6a) bekezdés szerinti szabályt a Polgári Törvénykönyvbe, ahogyan azt a Kvt.-be beiktatta. A két jog által rendezett viszony átfedést mutat, mivel a zajkibocsátással járó tevékenység terheli a környezetet – amely a közigazgatási jogot érinti, és a jogszerűtlenség közigazgatási szankciót eredményez –, másrészt szükségtelenül zavarja a szomszédokat is, amely jogszerűtlenség esetén magánjogi felelősségre vonást alapozhat meg. A szomszédjogi speciális szabály jellemzője a – normavilágosság részét képező – kiszámíthatóság magasabb foka. Hozzátette a testület, hogy alapvetően a jogalkotó hatáskörébe tartozik annak eldöntése, hogy a jog két mércével mérjen-e, avagy eggyel; a konkrét esetben egy, a Kvt. 110. § (6a) bekezdésben meghatározott mérce volt.⁷⁷

A közigazgatási jog és a polgári jog határterületének tekinthető a kisajátítás, valamint a termőföldekkel összefüggő tulajdoni viszonyokra vonatkozó szabályozás. A termőföld egy véges jószág, ezért fontos a tulajdoni viszonyok világos rendezése, nem ellentétes az Alaptörvénnyel egy stabil birtokszerkezet kialakítására való törekvés.⁷⁸ Emellett nélkülözhetetlensége, megújuló képessége, különleges kockázatérzékenysége és alacsony nyereséghezama a földtulajdon speciális szociális kötöttségét testesíti meg, amely a tulajdonosi jogokkal szemben a közérdek érvényesítését vagy a tulajdonjog megszerzésének korlátozását indokolhatja. Alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés ugyanis, hogy a termőföld tulajdonjogának végrendeleti öröklés útján való megszerzését törvény hogyan korlátozhatja.⁷⁹ A mező-és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Földforgalmi törvény) 5. § 7. pontja szerinti földműves státusz megléte vagy hiánya ahhoz az állami birtokpolitikához kapcsolódik, amely a földszerezésre jogosult személyek körét a gazdálkodást folytató földművesekre kívánja korlátozni. A Földforgalmi törvény nem határozta meg önkényesen a földműves státusz feltételeit, mivel azt mezőgazdasági vagy erdőgazdasági képzettséghez, illetve meghatározott időtartamú, konkrét gazdálkodó tevékenységhez kötötte.⁸⁰ A Földforgalmi törvény 34. § (3) bekezdés utolsó mondata azonban hiányosságánál fogva nem teremtett megfelelő egyensúlyt a közérdekű korlátozás és az érintett személyek védett jogai – az Alaptörvény XIII. cikke szerinti örökléshez való jog – teljes körű érvényesülését illetően, mivel az örökléshez való jog *ex lege* megszűnése a kedvezményezett számára olyan vagyoni hátrányt okozott, amelyet a Földforgalmi törvény nem kompenzált.⁸¹

⁷⁷ 17/2018. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [49]–[53].

⁷⁸ 3224/2019. (X. 11.) AB határozat, Indokolás [82].

⁷⁹ 24/2017. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [16].

⁸⁰ 24/2017. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [30]–[31].

⁸¹ 24/2017. (X. 10.) AB határozat, Indokolás [39].

Szintén a közigazgatási jog és a polgári jog határterületét képezi a vagyonkezelési szerződés. A vagyonkezelés fogalma ugyanis a magyar jogban elsősorban a közjogban jelent meg, az állami és önkormányzati vagyon kezelésével összefüggésben. A közjogi háttérrel rendelkező vagyonkezelési szerződésre azonban – a szerződéses jelleg okán – a Polgári Törvénykönyv legtöbb rendelkezése is alkalmazható (Dúl, 2018). Emiatt a vagyonkezelési szerződés a közigazgatási jog és a polgári jog határterületét képezi. Ennek aktualitását különösen az adja, hogy az Alkotmánybíróság egyik jelentős idei határozatában foglalkozott ezzel a kérdéskörrel, amely határozatban normavilágossági szempontokra is rávilágított. E határozatában a testület a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (a továbbiakban: Nvtv.) és az Országgyűlés által a 2023. december 12-i ülésnapon elfogadott, a kulturális örökség egyes elemeinek fenntartható fejlesztéséről szóló törvény (a továbbiakban: T/4252. számú törvényjavaslat) egymáshoz való viszonyát vizsgálta. Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy a nemzeti vagyon elidegenítése kivételes szabályainak meghatározásakor a jogalkotónak körülhatárolt, konkrét felsorolást kell alkalmaznia, ellenkező esetben az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből levezetett normavilágosság követelménye sérülhet, teret nyitva az önkényes jogalkalmazásnak. A jogalkalmazói döntések megalapozására szolgáló jogforrások egymáshoz való viszonyát sem tisztázza a T/4252. számú törvényjavaslat 2. § (1) bekezdése. A T/4252. számú törvényjavaslatnak az egyes más törvényektől való eltérő alkalmazására lehetőséget adó általános felhatalmazása normavilágossági szempontból aggályos, mivel többféle értelmezést generál. Nem egyértelmű ugyanis a háttérjogszabályok T/4252. számú törvényjavaslathoz fűződő viszonya, továbbá az sem, hogy a háttérjogszabályok mely rendelkezései veendő figyelembe, melyektől enged eltérést. Hangsúlyozta a testület, hogy a kulturális örökség egyes elemeinek megóvása és fejlesztése körében a nemzeti vagyont érintő átruházás és vagyonkezelés részlet-szabályainak kialakítása során a törvényhozónak fokozott figyelmet kell fordítania a nemzeti vagyon kezelésébe és megőrzésébe bevonandó magánjogi jogalanyokkal létesítendő magánjogi jogviszonyok és azok közjogi kötöttségéből eredő korlátai áttekinthetőségének és egyértelműségének biztosítására.⁸² A T/4252. számú törvényjavaslat 2. § (1) bekezdése mindezeket meghaladóan nem differenciált aszerint, hogy a tárgyi hatálya alá vonható vagyonelemeknek az állam kizárólagos tulajdonosa-e vagy sem, és a nem megfelelően megjelölt felsorolásból az sem derült ki, hogy lehetnek-e közöttük olyan vagyonelemek, amelyek a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű vagyon körébe tartoznak. Egyértelműen nem zárható ki tehát, hogy a T/4252. számú törvényjavaslat lehetőséget teremtene az állam kizárólagos tulajdonába tartozó, valamint a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű állami vagyon körébe tartozó vagyonelemek átruházására is.⁸³ A jogalkotói célt szolgáló szabályozásnak az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében és 38. cikkében foglaltakat maradéktalanul érvényre juttató, törvényi szintű feltételrendszeren, eljárásrenden és pontosan meghatározott biztosítékokon kell alapulnia. Mindezekre tekintettel az Alkotmánybíróság – megalapozottnak találva a köztársasági elnök előzetes normakontroll indítványát – a T/4252. számú törvényjavaslat alaptörvény-ellenességét állapította meg, amely miatt az nem volt kihirdethető.⁸⁴

⁸² 5/2024. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [28]–[37].

⁸³ 5/2024. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [62].

⁸⁴ 5/2024. (II. 6.) AB határozat, Indokolás [73].

5. Konklúzió

A jogszabályok megszüvegezése során figyelembe veendő szempont – más kritériumok mellett – a normavilágosság követelményének érvényre juttatása, amely követelmény mind a norma címzettje, mind a jogalkalmazó szervek tekintetében meghatározó jelentőséggel bír. Ezek a megállapítások – nem ilyen koncentráltan, modern terminológiát alkalmazva, de – az évszázadok során tapasztalható történeti fejlődést vizsgálva számos jogi dokumentumban, valamint a nemzetközi és hazai jogirodalom jelentős képviselőinek munkáiban is visszaköszöttek. A jogszabályok megszerkesztésének tartalmi feltételeire vonatkozó tételes jogi rendelkezések megfogalmazása azonban Magyarországon hosszú ideig váratott magára, és amikor ez realizálódott, akkor sem az Alkotmány, hanem a régi Jat. foglalkozott ezzel a kérdéskörrel. Mindez pedig azt igényelte, hogy az Alkotmánybíróság bontsa ki, töltsen meg tartalommal a normavilágosság elvét, amelyhez az alapító Alkotmánybíróság elnöke, Sólyom László által képviselt és követett aktivista felfogás termékeny táptalajnak bizonyult.

A testület a normavilágosság elve tekintetében az 1992. évi, áttörést jelentő döntéseitől kezdődően következetes gyakorlatot alakított ki, az Alkotmány 2. §-a szerinti jogállamisági klauzulából származtatott jogbiztonságból levezetve a jogalkotást érintő ezen követelményt és meghatározva ennek egyes fogalmi kritériumait. A normavilágosság elvének az évek során kiköveztett alkotmánybírósági joggyakorlata stabillá és konzisztenssé vált, továbbá az Alkotmány 2. § (1) bekezdése és az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése közötti tartalmi egyezés folytán a testület irányadónak tekintette az Alkotmány hatálya alatt született határozatokat, azok legfontosabb elemeit, megállapításait az Alaptörvény hatálybalépését követően is változatlanul fenntartotta. Általános tendenciaként figyelhető meg, hogy az Alkotmánybíróság időről időre (évente-kétévente) egyes határozataiban a korábbi gyakorlatának sarokpontjait, alaptételeit áttekinti, megismétli. A jelen tanulmány vizsgálódási tárgykörének horizontja a normavilágosság követelményével összefüggésben az ellentmondásos szabályozás problémájával, a normavilágosság elvének alapjogokkal való viszonyával, valamint az egyes különálló jogágak elhatárolásával kapcsolatos normavilágossági kritériumokkal foglalkozó, Alaptörvény hatálya alatt meghozott alkotmánybírósági határozatokra terjedt ki.

Az Alkotmánybíróság Alaptörvény hatályba lépését követően meghozott határozatait vizsgálva elsődlegesen az a következtetés vonható le, hogy a testület a normavilágosság elvének egyes fogalmi elemeit – így a normaszöveg egyértelműségét, kiszámíthatóságát, előreláthatóságát, ellentmondás-mentességét, nyelvi pontosságát – egységesen, egymással szoros összefüggésben, nehezen szétválasztható módon kezeli. Ehhez – a már előbb említett – rendkívül következetes, folytonos joggyakorlat nagymértékben járult hozzá.

Másrészt az is megállapíthatónak bizonyult a vizsgálódások során, hogy az Alkotmánybíróság – a normavilágosság elvének érvényre juttatása, így módon az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti jogállamisági klauzula érvényesülése szempontjából – a legszigorúbb követelményeket a kriminális jellegű cselekmények szabályozása, tehát a büntető anyagi jogi és a szabálysértési jogi törvényi tényállások, elkövetési magatartások meghatározása tekintetében támasztja a jogalkotóval szemben. A törvényhozóval szemben elvárt magas normavilágossági mérce a büntetőjogban – és a Szabs. tv. hatálybalépését követően már inkább kriminális sajátosságokat magán hordozó szabálysértési jogban – megfogalmazott speciális elvrendszeren nyugszik, amelyet többek között a büntetőjog *ultima ratio* jellege, valamint a *nullum crimen et nulla poena sine lege* elve határoz meg (Manhertz, 2020, 109–114). Ez állhat annak háttérében, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépése óta döntő többségében csupán büntető vagy szabálysértési természetű jogi normát semmisített meg kizárólag a normavilágosság

sérelmére hivatkozva (Vladár, 2023, 33). Kivételt képez ezen megállapítás alól a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, amely polgári jogi (azon belül is családjogi) érintettségű szabályt, a Cstv. 8. §-át semmisítette meg a normavilágosság követelményének megsértése miatt.

A tanulmányban elemzett határozatokból továbbá az a következtetés is levonható, hogy ugyan az Alkotmánybíróság konzekvensen a jogállamiság alapvető jelentőségű részelvének tekinti a normavilágosság követelményét, az ennek sérelmére megalapozottan hivatkozó indítványok körét mégis több tényező korlátozza. Ebben a tekintetben különösen az alapjogi jogsérelmekre alapított alkotmányjogi panasz normavilágosság elvéhez fűződő viszonya említendő meg. Az Alkotmánybíróság ugyanis következetesen azt a gyakorlatot követte, amely szerint az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerinti jogbiztonság – és ekként a normavilágosság elve – önmagában nem tekinthető alapjognak, és alkotmányjogi panaszt a jogbiztonság sérelmére is csak kivételes jelleggel, kizárólag a hátrányt okozó visszaható hatály tilalmának, valamint a kellő felkészülési idő követelményének hiányára lehet alapítani. A panaszos tehát nem hivatkozhat indítványában csupán a normavilágosság sérelmére, ellenkező esetben a testület az alkotmányjogi panaszt egyhangú gyakorlata tükrében visszautasítja. Az alkotmányjogi panasz befogadásához és érdemben történő megvizsgálásához elengedhetetlen, hogy a panaszos a normavilágosság megsértésére más alapjoggal – de azokkal is csak korlátozottan, például az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése szerinti véleménynyilvánítás szabadságával, a XII. cikk (1) bekezdésében szabályozott foglalkozás szabad megválasztásához és a vállalkozáshoz való joggal, a XIX. cikke szerinti szociális biztonsághoz való joggal, valamint a XXVIII. cikk (4) bekezdésben deklarált ártatlanság vélelmével – összefüggésben, nem pedig az Alaptörvény Alapvetés fejezetében foglalt államcélokra utalva hivatkozzon.

A normavilágosság elvének sérelmére hivatkozó esetek tekintetében általános jelleggel az állapítható meg, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépését követően az esetek túlnyomó többségében a jogértelmezés módszerének segítségével feloldhatónak minősítette a támadott jogszabályhelyek vonatkozásában felmerült esetleges hiányosságokat, pontatlanságokat (Vladár, 2023, 33). Rendkívül kevés esetben jutott olyan következtetésre, hogy alaptörvény-ellenességet – akár más alaptörvényi szabállyal párhuzamosan – állapítson meg, és emiatt alkotmányos követelményt határozzon meg, illetve a jogszabályt megsemmisítse. A tanulmányban ezért – a teljesség igénye nélkül – azon határozatok kerültek röviden ismertetésre, amelyekben a testület megállapította a támadott jogszabály(hely) ellentmondásos voltát, és annak jogkövetkezményeit levonta. Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság a normavilágosság elvének értelmezésével szükségszerűen befolyást gyakorol mind a jogalkotásra, mind a jogalkalmazásra, a tanulmányt lezárandó, Juhász Imre alkotmánybíró szavaira szeretnék utalni. Az alkotmánybíró ugyanis azon álláspontjának adott hangot – amellyel maradéktalanul egyetértek –, mely szerint az Alkotmánybíróság eljárására is vonatkoztatandó az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből fakadó jogbiztonság elvének figyelembevétele. A normavilágosság analógiájára építve ily módon a testülettől is elvárható, hogy döntései egyértelműek, tartalmuk pedig kiolvashatók legyenek. Ez nemcsak a normavilágosság sérelme miatti megsemmisítő határozat esetén, hanem – különösen – alkotmányos követelmény megfogalmazásakor bír meghatározó jelentőséggel, utóbbi esetben ugyanis az Alkotmánybíróság határozatában kerülnek megállapításra azon alkotmányos elvárások, amelyekre a jogalkalmazóknak tekintettel kell lenniük az érintett jogszabály alkalmazása során.⁸⁵

⁸⁵ 20/2015. (VI. 16.) AB határozat, Indokolás [26], Juhász Imre alkotmánybíró különvéleménye.

Hivatkozások

- Balogh-Békesi N. (2015). A Kúria döntése a fővárosi hajléktalanrendeletéről. *Jogesetek Magyar-
rázata*, 1., 39–44.
- Cserny Á., Orbán B. A., & Téglási A. (2019). Az integrált jogforrási rendszer. In Gárdos-Orosz
F., & Halász I. (Szerk.), *Bevezetés az alkotmányjogba* (pp. 319–372). Dialóg Campus.
- Csink L. (2011). Mérföldkő a jogalkotásban. *Pázmány Law Working Papers*, 2(22), 1–10. On-
line: <https://shorturl.at/ZHCle>
- Drinóczi T., & Petrétei J. (2004). *Jogalkotástan*. Dialóg Campus.
- Dúl J. (2018). A vagyonezelési szerződés, kitekintéssel a közutakkal kapcsolatos vagyoneze-
lésre. *Opuscula Civilia*, 6. Online: <https://shorturl.at/xGFTa>
- Erdős Cs. (2014). Az 1989-es Alkotmányon nyugvó alkotmánybíróági határozatok hatályon
kívül helyezésének egyes aspektusai. In Gárdos-Orosz F., & Sente Z. (Szerk.), *Alkotmá-
nyozás és alkotmányjogi változások Európában és Magyarországon* (pp. 297–315). Nem-
zeti Közszerzői és Tankönyv.
- Ficsor K., & Patyi A. (2022). A jogegységi panasz eljárás mint a jogegység biztosításának esz-
köze a Kúria gyakorlatában. *Kúriai döntések – Bíróági határozatok*, 8. Online: <https://shorturl.at/sYXXF>
- Fröhlich J., & Gárdos-Orosz F. (2015). Az Abtv. 26. § (1) bekezdés szerinti alkotmányjogi pa-
nasz befogadási gyakorlata. In Bitskey B., & Török B. (Szerk.), *Az alkotmányjogi panasz
kézikönyve* (pp. 131–155). HVG-ORAC.
- Fuller, L. L. (1995). Az erkölcs, ami lehetővé teszi a jogot. In Takács P. (Szerk.), *Joguralom és
jogállam* (pp. 111–115). Osiris.
- Gárdos-Orosz F. (2019). Jogállamiság. In Gárdos-Orosz F., & Halász I. (Szerk.), *Bevezetés az
alkotmányjogba* (pp. 49–59). Dialóg Campus. Online: <https://shorturl.at/XeAn5>
- Gyórfi T., Jakab A., Salát O., Sonnevend P., Sulyok G., Kovács M., & Tilk P. (2009). 2. § – Al-
kotmányos alapelvek; ellenállási jog. In Jakab A. (Szerk.), *Az Alkotmány kommentárja* (pp.
127–238). Századvég.
- Jakab A. (2005). A jogrendszer horizontális tagozódása. *JURA*, 11(2), 91–100. Online: <https://shorturl.at/jVb5t>
- Juhász D., Varga Zs. A., & Zakariás K. (2022). Az alkotmányjogi panasz. In Zakariás K. (Szerk.),
Az alkotmánybíróági törvény kommentárja (pp. 265–385). Pázmány Press. Online: <https://shorturl.at/qfUMM>
- Kadlót E. (2015). Alaptörvényben biztosított jog, illetve alapjog sérelme. *Acta Universitatis
Szegediensis Forum Acta Juridica et Politica*, 5(2), 47–67. Online: [https://shorturl.at/Zxv-
XU](https://shorturl.at/Zxv-XU)
- Kiss L. (1996). A jogforrási rendszer és a jogalkotás alkotmányos szabályozásának néhány
kérdése. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 49, 289–301. Online:
<https://shorturl.at/TUmVP>
- Kocsis M. (2005). Jogállam és jogbiztonság. In Weller M. (Szerk.), *Jogállam és jogbiztonság*
(pp. 45–73). Emberi Jogok Központja Közalapítvány.
- Koi Gy. (2011). Jogalkotásunk szabályozásának fordulópontjai – A kezdetektől a 2010. évi
CXIII. törvényig. *Jog – Állam – Politika*, 3(3), 63–95. Online: <https://shorturl.at/htQ5A>
- Koi Gy. (2023). A közigazgatásban alkalmazott nem közigazgatási jog. In Jakab A., Könczöl
M., Menyhárd A., & Sulyok G. (Szerk.), *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Közigaz-
gatási jog rovat, rovatszerkesztő: Balázs I.). Online: <https://shorturl.at/SgdnG>
- Kukorelli I. (Szerk.). (2007). *Alkotmánytan I*. Osiris.

- Kurunczi G. (2012). A jogbiztonság alkotmányos elvének érvényesülése a gyakorlatban. In Verébelyi I. (Szerk.), *Az állam és jog alapvető értékei a változó világban* (pp. 22–29). Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Online: <https://shorturl.at/qo9yE>
- Küpper, H. (2011). A jogállam követelményei az Európai Unióban és Magyarország Alaptörvénye. *Jura*, 17(2), 93–107. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9054819>
- Lenkovics B. (2015). Adalékok a jogbiztonsághoz. *Alkotmánybíróági Szemle*, 6(1), 77–81. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4464237>
- Manhertz T. I. (2020). Az alkotmányos büntetőjog fogalmának alakulása az Alkotmánybíróság határozataiban. In Bándi Gy. (Szerk.), *A sokoldalúság okán. Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében* (pp. 101–116). Pázmány Press. Online: <https://shorturl.at/p8YBK>
- Manhertz T. I. (2022). *Alkotmánybíróági hatáskörök jogösszehasonlító vizsgálata*. Pázmány Press.
- Morus, T. (1943). *Utópia*. Franklin Társulat.
- Orbán E. (2016). A bírói döntések ellen benyújtott alkotmányjogi panaszok tapasztalatai. *Magyar Jog*, 63(10), 577–588. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3280423>
- Petrétei J. (2023). Jogalkotás. In Jakab A., Könczöl., Menyhárd A., & Sulyok G. (Szerk.), *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó M., & Jakab A.). Online: <https://shorturl.at/uJ2x1>
- Petrétei J. (2023). Kodifikáció. In Jakab A., Könczöl M., Menyhárd A., & Sulyok G. (Szerk.), *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogbölcselet rovat, rovatszerkesztő: Szabó M., & Jakab A.). Online: <https://shorturl.at/OOG4S>
- Rotterdami Erasmus (1987). *A keresztény fejedelem neveltetése*. Európa.
- Sólyom L. (2001). *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris.
- Stumpf I. (2022). Az Alkotmánybíróság a régi és az új alkotmányos erőterben. In Zakariás K. (Szerk.), *Az alkotmánybíróági törvény kommentárja* (pp. 27–39). Pázmány Press. Online: <https://shorturl.at/LrhoB>
- Szaniszló K. (2017). Államszervezeti fogalmak útvesztőjében. Jogállamiság, népszuverenitás – egy lehetséges értelmezés. *JURA*, 23(2), 421–434. Online: <https://shorturl.at/ja11t>
- Szilágyi P. (2006). *Jogi alaptan*. Osiris.
- Szilvássy Gy. P. (2012). A jogalkotásra vonatkozó magyar jogi szabályozás történeti áttekintése. In: Hollán M. (Szerk.), *Két konferencia a hatékony államról – a hatékony államért* (pp. 86–94.). Budapesti Corvinus Egyetem.
- Szladits K. (Szerk.). (1941). *A magyar magánjog. I. kötet*. Grill Károly.
- Tilk P., & Naszladí G. (2015). Az Alkotmánybíróságra vonatkozó szabályozás átalakulása 2010 után. In Gárdos-Orosz F., & Sente Z. (Szerk.), *Jog és politika határán. Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után* (pp. 41–74). HVG-ORAC.
- Tóth J. Z. (2019). A jogállamiság tartalma. *Jogtudományi Közlöny*, 74(5), 197–202. Online: <https://shorturl.at/AgdaZ>
- Tóth J. Z. (2019). *Jogalkotástan. Jogdogmatikai és jogszabályszerkesztési ismeretek*. Dialóg Campus.
- Varga Cs. (1980). Jogalkotás. In Szabó I. (Szerk.), *Állam- és jogtudományi enciklopédia* (pp. 811–825). Akadémiai.
- Varga Zs. A. (2020). Jogállamiság. In Csink L., Schanda B., & Varga Zs. A. (Szerk.), *A magyar közjog alapintézményei* (pp. 347–397). Pázmány Press. Online: <https://shorturl.at/KvJo8>
- Vladár Zs. (2023). Jogbiztonság és kodifikáció: a normavilágosság mint jogbiztonság – Szemlélyenek a normavilágosság követelményét érintő alkotmánybíróági gyakorlatból. *Parlament Szemle*, 8(1), 19–34.